

Literature Research Quarterly

Vol. 12, No. 2,

Summer 2024

pp. 1-42

Original Article

Sociological analysis of the consequences of the migration of migrant and diasporic populations in the novel *No Friend But the Mountains* by Behrouz Buchani

Esmail Barwasi^{1*}

PhD in Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Received date: 2023.05.08

Accepted date: 2024.08.07

Abstract

Behrouz Buchani, an Iranian Kurdish refugee, is one of the contemporary writers whose literary work is focused on portraying human crises arising from migration to the Western world and facing the inverted reality that is incompatible with his idea of the destination world as a utopia and appearing in the form of a ruined city. The novel *No Friend But the Mountains*, which is the outcome of the tragedy of the death of the imaginations of the immigrant people in achieving utopia and the destruction of the dream built from the idea of Westernism as a safe haven in escaping the political-social insecurities of the motherland, is a realistic account of the destruction of people's lives that their fate in the vortex of rejection and antagonism in the destination society leads to prison and violation of human rights and dignity and alienation and hegemony of the kyriarchal system in order to cast a shadow on the prisoner's will. Due to the fact that so far no independent research has investigated the consequences of the migration of diasporic and immigrant populations in the novel *No Friend But the Mountains*, the author intends to investigate this phenomenon in this novel. The fundamental issue of the current research is that the consequences of the migration of the immigrant and diasporic

---

*Corresponding Author's E-mail: ebarwasi@gmail.com

© 2024 The Author(s). Published by TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

populations, how and in what forms are they expressed in this novel and with what concepts are they linked? In order to investigate this issue, the author has used the descriptive-analytical method based on the sociological investigation of the consequences and crises arising from immigration in this novel. Being locked up in prison and living in a heterotopic and dystopian environment, depression and committing suicide, and apathy in the kyriarchal system are among the most frequent outcomes of the migration of diaspora and immigrant groups in the novel *No Friend But the Mountains* which, with a comprehensive historical-political approach, is the narrator of a painful suffering arising from the transformation of utopia into dystopia and the condemnation to live in a prison surrounded by heterotopia in the process of turning the immigrant into a subject under the subjugation of the kyriarchal system.

Keywords: Political literature, Immigration, Prison, Heterotopia, Dystopia, Dehumanization, Suicide, Kyriarchal, *No friend but the mountains*

Extended abstract

Introduction

Beyond our idealistic idea of the western world as a utopia and a land of dreams, lies a reality arising from the dialectical duality of the ideal attitude towards the destination world as a platform for the achievement of ideals and the emergence of the western society in the form of a mirage and a bubble which leads the worldview of the immigrant man in search of utopia to the purgatory of bipolar thinking derived from the ideal vision of the former and the anti-utopian reality of the latter. Such a situation is the result of the survival of the dreams of the immigrant man behind the iron walls of a society that considers migration to the body of its geographical borders in the political redefinition as a crisis, and rejects and exile a substitute for acceptance of diasporic and nomadic communities. On the other hand, facing the painful truth of rejection and non-acceptance and being ranked as a valueless other in the hierarchy of social status in the destination society, more than ever, removes the mask from the hidden layers of the western utopia and drives the thought of the migrant lost in the labyrinth of alienation and displacement to the corner of the unconscious hiding places staring at the unfulfilled and broken dream

on the rock of the existing reality and the psychological crisis originating from the deep distance with the desired dream.

In the current century, the unbroken cycle of people migrating from the East to the West to escape from war and political-economic crises and finding a safe haven in the shadow of the utopia of the first world governments, which is the result of the duality of capital accumulation and the security in the West and the heaping up of the debris of calamity and poverty in the East, has followed the emergence of the Western world as a dream and ideal organism in the vision of the people of the East resulting in a flood of massive migrations to the industrialized countries. On the other hand, the lack of in-depth thinking in the analysis of the invisible layers of the migration path and the hidden nowhere of the destination world, and the institutionalization of the culture of xenophobia and antagonism in the western vision as a mechanism for rejecting immigrant communities in the review of the choice of the destination world, has led to the two-way action of the riskiness of the immigrant communities in entering the destination society and the inhibiting reaction of the destination utopia in the rejection of the immigrant groups. Such an idea in the collective unconscious of western societies in the attitude towards immigrant communities as disturbers of the social order of utopia and people who lack the ability to live in the socio-political body of modern society, has led to the implementation of the strategy of deportation and repatriation of immigrants to the countries of origin and sometimes, exile to secondary places under the control of the destination country in order to prevent the increase in the migration process and subsequently the formation of other spaces and different places such as prisons and exiles and disturbed marginal environments.

Behrouz Buchani, an Iranian Kurdish refugee, who gave up the hairs of the branches of the old oak trees of his motherland and surrendered his fate to the turbulent waves of the ocean in order to obtain a utopia that would calm his spiritual turmoil in his arms, is one of the immigrants whose rosy dream in reaching a safe place and a desirable land, in the foggy dust of exile to another and remote land and being confined in the framework of the prison turned into a mirage of despair and mental confusion and stress on oneself. Living in the incongruous exile of Manus Island and a hellish prison devoid of freedom and human standards, which conjures up black holes of torment and hatred in the dark house of the mind, it was a swamp

of death and stench and impotent stagnation of moments mixed with crisis and anxiety in the vortex of the reverse hands of the clock of destruction, which rooted the seed of sadness in Buchani's heart, soul and thought; because dealing with violence and psychological and physical crises caused by being confined in prison and observing the miserable situation of the immigrant and exiled people without benefiting from freedom and human dignity, has a deep impact on his artistic feelings, such a situation turned his literary painting into a full-view mirror of the principles of the school of realism in representing the sufferings of the imprisoned people in the nightmarish cage of Manus Island and under the domination of the Kyriarchal system.

Considering the special manifestation of the consequences of the migration of diaspora and immigrant populations in the novel *No Friend But the Mountain* and also due to the fact that so far no independent research has investigated this phenomenon in this novel, the present study intends to conduct a sociological analysis of imprisonment and confinement as the most prominent consequences of the migration of diaspora and immigrant populations in this novel and to answer the following questions:

1. What factors have caused the emergence and representation of the consequences of migration of diasporic and immigrant populations in the novel *No Friend But the Mountain*?

2. What are the consequences of the migration of diasporic and migrant populations in the novel *No Friend But the Mountain* and in what forms and images does it appear?

The hypothesis of the research is as follows: 1. The critical conditions of Manus prison and the realistic approach of Behrouz Buchani in representing the existing reality, has played a fundamental role in the emergence of the consequences of migration of diasporic and migrant populations and the depiction of the prison environment and human crises arising from captivity and exile in the novel *No Friend But the Mountain*. 2. The duality of the existing reality and the desired utopia in the destination, imprisonment, living in a heterotopic and dystopian space, dehumanization, stress on oneself and committing suicide, and being subjected to the domination and hegemony of the Kyriarchal system are among the most common consequences of migration in the novel *No Friend But the Mountain*.

2. Methodology

In the present study, the author will analyze the prison and the crises arising from it as the most prominent consequences of the migration of immigrant and diasporic communities in the novel *No Friend But the Mountain*, using a descriptive-analytical method. For this purpose, parts of the novel that focus on confinement and prison and the crises arising from it have been processed and analyzed (The time period examined in the novel includes the years 2013 to 2017, which includes the years of Buchani's captivity in Manus prison and the period of writing the novel) and by applying the theories of theorists such as Michel Foucault, Caroline Vander, Elizabeth Schössler Fiorenza, Haslam, Harris, Louise Von Frantz, Aaron Beck, Edwin Shneidman will analyze the prison and the crises arising from it as the most prominent consequences of the migration of immigrant and diasporic communities through a conceptual and theoretical definition in a theoretical framework. After that, referring to the text of the novel *No Friend But the Mountain* and presenting concrete examples, the analysis will focus on the various consequences of migration of immigrant and diasporic groups, such as being imprisoned and living in a heterotopic and dystopian environment, dehumanization, stress on oneself and isolation, committing suicide, and being subjected to the domination of the Kyriarchal system.

3. Conclusion

The novel *No Friend But the Mountain* portrays the painful reality of the life of refugees whose destiny in search of utopia and the land of dreams leads to being imprisoned in a ruined city surrounded by destruction and confusion and a prison made of endless mental suffering which presents a realistic and all-embracing look at the migration crisis from behind its hidden and silent layers to the audience.

Deporting and imprisoning asylum seekers in the heterotopian environment of Manus Island, was the result of the anti-immigration policy of the Australian government and the rejection of other foreigners outside the geographical borders of this land as a deterrent to the concentration of diasporic and immigrant communities on the shores of this country and the projection of the immigration crisis into the lands of far away as another place outside the geographical orbit of the destination utopia.

The transformation of the space of Manus prison into a dystopia made of a mass of stench was the result of the strategy of Australian politicians in viewing the prison as a mechanism for creating a continuous cycle of mental suffering in the course of its redefinition in the form of an anti-utopian city emerging from the swamp of a habitat buried in waste. As a part of the process of depriving the imprisoned asylum seeker of human dignity and forcing him to become a subject lacking social respect as another ranked in the outgroup circuit.

The output of anti-otherism and xenophobia institutionalized in the collective memory of the western society in the attitude towards the eastern man in the process of bipolarization of identity based on self and the other, was misogyny and inferiority of the imprisoned refugee as another alien and inferior being. Subsequently, dehumanization in the process of depersonalization and instrumentalization of the prisoner as a tool lacking distinguishing features related to human nature, that in the process of mechanical dehumanization in the stage of identity revision based on the stereotype of prejudice towards the personality of the eastern refugee, it led to personality dissociation and alienation.

The output of the strategy of the Australian authorities of Manus prison in theorizing the foundations of the Kyriarchal system based on the institutionalization of pyramidal suffering and systematic torment in the lower layers of the social structure, was advancing the policy of increasing psychological pressure and pushing the imprisoned asylum seekers towards the slope of spiritual degeneration through the use of the technique of creating tension, conflict and psychological destruction as a tool for the collapse of convergence and internalization of social relations based on detachment and individualism. The results suggested the upward trend of depression and alienation and stress on oneself, turning into a being alienated and getting caught in the inevitability of surrendering, and obeying the Kyriarchal system and returning to the land of origin.

The thought of the imprisoned asylum seekers committing self-destruction and self-immolation, originated from the suicidal mind suffering from masochistic rumination in the process of transforming the erosive impotence of time into despondency mixed with despair from the way out of the cage of imprisonment and exile, as well as the depression stemming from the disappearance of the dream utopia in the foggy swamp of the prison dystopia and the disappearance of the

unbreakable static border in Manus due to the blockage of the opening led to the collapse and drowning in the abyss of meaninglessness and absurdity and as a result, isolation and alienation and internalization of hatred towards the concept of existence and getting caught in the trap of self-questioning and non-stop self-questioning and self-investigation arising from mental rumination. All in all, these resorted to suicide as a way to get rid of conflict and psychological pain, and preference of non-existence to existence in the dialectical conflict of being and not being.

شپوهنځی پوهنځی علوم انساني او مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني

واکاوی جامعه‌شناختی پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های مهاجر و دیاسپوریک در رمان هیچ دوستی جز کوهستان اثر بهروز بوچانی

اسماعیل برواسی*

دکترای زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

پذیرش: ۱۴۰۳/۵/۱۷

دریافت: ۱۴۰۲/۲/۱۸

چکیده

بهروز بوچانی پناهجوی کُرد ایرانی از نویسندگان معاصر است که نگاره ادبی‌اش معطوف به تصویرسازی بحران‌های انسانی برآمده از مهاجرت به دنیای غرب و مواجه شدن با واقعیت وارونه ناهمگون با پنداره خود از جهان مقصد به‌عنوان آرمان‌شهر و پدیدار شدن در رُخ‌نمود ویران‌شهر است. رمان هیچ دوستی جز کوهستان که برون‌داد تراژدی مرگ انگاره‌های انسان مهاجر در دستیابی به یوتوپیا و تباهی رؤیای ساخت-یافته از انگاره غرب‌نگری به‌مثابه پناهگاه امن در گریز از ناامنی‌های سیاسی-اجتماعی سرزمین مادری است، روایتی رئالیستی از تباهی زندگی مردمی است که سرنوشتشان در گردابه طرد و دیگرستیزی در جامعه مقصد، به زندان و پایمال شدن حقوق و کرامت انسانی و بی‌خویشتنی و هژمونی سیستم کاپیتال‌کال در جهت سایه گستردن بر اراده زندانی می‌انجامد. از آن روی که تاکنون جستار مستقلی به بررسی پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های دیاسپوریک و مهاجر در رمان هیچ دوستی جز کوهستان نپرداخته است، نگارنده بر آن است تا به بررسی این پدیده در این رمان بپردازد. مسأله بنیادین پژوهش حاضر این است که پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های مهاجر و دیاسپوریک، چگونه و در چه قالب‌هایی در این رمان، نمود یافته و با چه مفاهیمی پیوند خورده است؟ جهت بررسی این مسأله، نگارنده از روش توصیفی-تحلیلی مبتنی بر بررسی جامعه‌شناختی پیامدها و بحران‌های برآمده از مهاجرت در این رمان بهره گرفته است. محبوس

Email : ebarwasi@gmail.com

* نویسنده مسئول:

شدن در زندان و زیستن در فضای هتروتوپیک و دیستوپایی، افسردگی و اقدام به خودکشی و بی‌ارادگی در سیستم کاپریارکال از پُرسامدترین برآیندهای مهاجرت گروه‌های دیاسپورایی و مهاجر در رمان هیچ دوستی جُز کوهستان است که با رویکرد تاریخی-سیاسی همه‌سونگر، روایتگر رنجی جانکاه و برآمده از دگرگسی یوتوپیا به دیستوپیا و محکومیت به زیستن در زندان محصور در هتروتوپیا در فرایند تبدیل مهاجر به سوژه تحت انقیاد سیستم کاپریارکال است.

کلیدواژگان: ادبیات سیاسی، مهاجرت، زندان، هتروتوپیا، دیستوپیا، انسانیت‌زدایی، خودکشی، کاپریارکال، هیچ دوستی جُز کوهستان

۱. مقدمه

در فراسوی پنداره آرمان‌گونه ما از دنیای غرب به‌عنوان یوتوپیا^۱ و سرزمین رؤیاهای واقعیتی برآمده از دوگانگی دیالکتیکی نگرش ایده‌آل به جهان مقصد به‌مثابه بستر تحقق آرمان‌ها و پدیدار شدن جامعه غرب در قالب سراب و حباب نهفته است که جهان‌بینی انسان مهاجر در جستجوی آرمان-شهر را به برزخ دوقطبی‌پنداری نشأت‌گرفته از بینش آرمانی پیشین و حقیقت پادآرمانی^۲ پسین سوق می‌دهد. چنین وضعیتی برون‌داد واماندگی رؤیاهای انسان مهاجر در پشت دیوارهای آهنین جامعه‌ای است که مهاجرت به کالبد مرزهای جغرافیایی خود را در بازتعریف سیاسی به‌مثابه بحران تلقی کرده و طرد و تبعید را به‌عنوان ابزار بازدارنده، جایگزین پذیرش جوامع دیاسپورایی^۳ و

۱. «آرمان‌شهر یا مدینه فاضله و در اصطلاح غربی آن، یوتوپیا به جامعه آرمانی و ایده‌آل انسانی گفته می‌شود؛ شهری متعالی با ساختاری سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و آموزشی که می‌تواند بیشترین شهروندان خود را به بیشترین سعادت ممکن برساند» (کریمی و طاهری، ۱۳۹۹: ۵۱۵). «در این سرزمین رؤیایی، همه مردم با نیک‌بختی و سعادت در کنار یکدیگر در صلح و آرامش به سر می‌برند و از ظلم و فساد، اثری نیست و همه امور مبتنی بر قانون، در جای خود قرار دارد» (روویون، ۱۳۸۵: ۵).

۲. دیستوپیا جامعه یا مکانی را به تصویر می‌کشد که در آن، فضایل والای اخلاقی و صفات انسانی آرمانی به فراموشی سپرده شده و مردم در آن، زندگی غیرانسانی و اغلب ترسناک و فارغ از معیارهای مبتنی بر کرامت انسانی دارند. «ادبیات پادآرمانی یا دیستوپایی در مقابل ادبیات آرمان‌شهری قرار می‌گیرد. آینده‌ای که در این ژانر برای جامعه بشری تصور می‌شود، آینده‌ای شوم، بیمارگونه و سرشار از پلیدی است» (سلطانی و خدادادی، ۱۴۰۱: ۲۶). «دستوپیا، ویران‌شهر یا پلیدشهر، مکان یا وضعیتی را توصیف می‌کند که در آن، همه چیز تا حد امکان، بد است» (همان: ۳۰) و «خصلت‌های پاک انسانی، جای خود را به رذالت‌ها و خصوصیات بهیمی می‌دهد و شر و پلیدی بر جامعه حاکم می‌شود» (میرصادقی، ۱۳۷۷: ۷).

۳. «دیاسپورا واژه‌ای توصیفی است که از نظر دولت‌ها و عامه مردم، جوامع مهاجر را ترسیم می‌کند. احساس تعلق به میهنی مشترک در شکل‌گیری دیاسپورا نقش کلیدی دارد. این احساس به خودی خود ظهور نمی‌کند و در واقع، سازه‌ای سیاسی و اجتماعی است که در جریان تعامل میان اعضای جامعه از طریق متفاوت‌شناخته‌شدن آنان در جوامع میزبان و نهادینه‌کردن روابطشان با میهن شکل می‌گیرد» (Varadarajan, 2010: 8-9). «دیاسپورا بخشی از مردم است که بیرون از میهن‌شان در

کوچنده ساخته است. از دیگر سو، مواجه شدن با حقیقت دردناک طرد و عدم‌پذیرش و رتبه‌بندی شدن به‌عنوان دیگری فاقد ارزش در سلسله مراتب منزلت اجتماعی در جامعه مقصد، بیش از پیش، نقاب از رخ لایه‌های نهفته آرمان‌شهر غرب برمی‌افکند و اندیشه مهاجر سرگشته در هزارتوی غربت و آوارگی را به پستوی نهن‌خانه‌های ناخودآگاه خیره به رؤیای تحقق‌نیافته و درهم‌شکسته بر صخره واقعیت موجود و بحران روانی نشأت‌گرفته از فاصله ژرف با رؤیای مطلوب پس‌می‌راند.

در قرن حاضر، فزونی یافتن چرخه ناگسستگی و بی‌وقفه مهاجرت مردم شرق به کشورهای غربی در گریز از جنگ و بحران‌های سیاسی-اقتصادی و یافتن مأوایی امن در سایه‌سار مدینه فاضله دولت‌های جهان اول که برآیند دوگانه پارادوکسیکال انباشت سرمایه و امنیت در غرب و تلنبار شدن آوار مصیبت و فقر در شرق است، مطرح شدن دنیای غرب به‌عنوان سازواره رؤیایی و آرمانی در بینش مردم شرق و سیل مهاجرت‌های گسترده به سوی کشورهای صنعتی را در پی داشته است. از دیگر سو، فقدان اندیشه‌ای ژرف‌نگر در واکاوی لایه‌های ناپیدای مسیر مهاجرت و ناکجاآباد نهن‌واره دنیای مقصد و نهادینه‌شدن فرهنگ دیگرهراسی^۵ و دیگرستیزی در بینش غربی به‌عنوان مکانیسم پس‌ران جوامع مهاجر در بازنگری انتخاب دنیای مقصد، به دوسویه کنش خطرپذیری جوامع مهاجر در ورود به جامعه مقصد و واکنش بازدارنده یوتوپیی مقصد در طرد گروه‌های مهاجر انجامیده است. چنین انگارهای در ناخودآگاه جمعی جوامع غربی در نگرش به جوامع مهاجر به‌عنوان برهم‌زندگان نظم اجتماعی یوتوپیا و افراد فاقد صلاحیت زیستن در کالبد سیاسی-اجتماعی جامعه مدرن، توسل به استراتژی دیپورت و استرداد مهاجران به کشورهای مبدأ و گاهی اوقات، تبعید به مکان‌های ثانویه تحت کنترل کشور مقصد به منظور بازدارندگی از افزایش روند مهاجرت و متعاقباً شکل‌گیری دیگرفضاهای^۶ و مکان‌های متفاوت همچون زندان و تبعیدگاه و محیط‌های آشفته حاشیه‌ای را در پی داشته است.

دو یا چند کشور خارجی زندگی می‌کنند و نهادهای را توسعه داده‌اند که بین آنان و جوامع میزبان، مرزی ترسیم می‌کند و از نظر فرهنگی، روانی، سیاسی یا اقتصادی، این نهادها را به میهن موجود یا رؤیایی و سایر جوامع خارج از میهن پیوند می‌دهد» (Astourian, 2005: 80-81).

- 4 . Institutionalization
- 5 . Xenophobia
- 6 . Heterotopia

بهر روز بوچانی^۷ پناهجوی گُرد ایرانی که دست از گیسوان رقصان در بادِ شاخساران درختان بلوط کهن‌دیار مادری کشید و در فراچنگ آوردن آرمان‌شهری که تلاطم روحی‌اش را در آغوش خود طمأنینه و آرامش ببخشد، سرنوشت خود را به امواج متلاطم اقیانوس سپرد، از مهاجرانی است که رؤیای گُلگونش در رسیدن به مأوایی امن و سرزمینی مطلوب، در غبار مه‌آلود تبعید به سرزمینی دیگر و دورافتاده و محصور^۸ ماندن در چارچوب زندان به سراب یأس و دَرهم‌شکستگی روحی و بر خود تنیدگی^۹ بدل گشت. زندگی کردن در تبعیدگاه ناسازوار جزیرهٔ مانوس^{۱۰} و زندان دوزخ‌گونهٔ فارغ از آزادی و معیارهای انسانی‌اش که سیاه‌چاله‌های عذاب و نفرت را در تاریک‌خانهٔ ذهن تداعی می‌ساخت و مرداب‌واره‌ای از مرگ و تعفن و ایستایی ناپویای لحظات آمیخته با بحران و تشویش در گرداب عقربه‌های معکوس ساعت تباهی بود، بذر احساس اندوه را در قلب و روح و اندیشهٔ بوچانی ریشه‌دار کرد؛ چراکه دست و پنجه نرم‌کردن با خشونت و بحران‌های روحی-روانی و جسمی ناشی از محصور ماندن در زندان و مشاهدهٔ اوضاع اسفبار مردم مهاجر و تبعیدشده و بی‌بهره از آزادی و کرامت انسانی، تأثیری ژرف در عاطفهٔ هنری وی گذارد و نگارهٔ ادبی‌اش را به آینهٔ تمام‌نمای اصول مکتب رئالیسم در بازنمایی رنج‌ها و دردهای مردم زندانی در قفس‌وارهٔ کابوس‌انگیز جزیرهٔ مانوس و تحت سلطهٔ سیستم کاپریال‌کال^{۱۱} تبدیل کرد.

با توجه به تجلی خاص پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های دیاسپورایی و مهاجر در رمان هیچ دوستی جز کوهستان و نیز از آن روی که تاکنون جستار مستقلی به بررسی این پدیده در این رمان نپرداخته است، نگارنده در پژوهش حاضر بر آن است که به تحلیل جامعه‌شناختی زندانی شدن و حصر به‌عنوان برجسته‌ترین پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های دیاسپورایی و مهاجر در این

۷. بهروز بوچانی زادهٔ ۱ مرداد ۱۳۶۲ در شهر ایلام، روزنامه‌نگار، فعال سیاسی و نویسندهٔ گُرد ایرانی است که در سال ۲۰۱۳ با هدف اقامت در استرالیا، مسیر مهاجرت از طریق اقیانوس را در پیش گرفت و پس از رسیدن به سواحل استرالیا، توسط پلیس این کشور به جزیرهٔ دورافتادهٔ مانوس واقع در کشور پاپوآگینهٔ نو تبعید شد و مدت شش سال در این جزیره ماند. وی در طول اقامت خود در این جزیره، رمان «هیچ دوستی جز کوهستان» را نگاشت که برندهٔ جایزهٔ ادبی ویکتوریای استرالیا گردید.

۸. «کیفیت شاخص هر مکان انسان‌ساختی عبارت از محصوریت است و ویژگی فضایی آن به‌واسطهٔ چگونگی محصوریت آن معین می‌شود. محصوریت در درجهٔ اول به معنای گسترهٔ مشخصی است که یک مرز مصنوع، آن را از محیط پیرامون جدا ساخته است. همچنین می‌تواند به شکل کمتر متمایز و به صورت دستهٔ متراکمی از عناصر باشد که در آن، مرزی پیوسته احساس می‌شود» (شولتز، ۱۳۹۲: ۹۱).

9 . Stress on yourself

10 . Manus Island

11 . Kyriarchal System

رمان پردازد و به پرسش‌هایی از این قبیل پاسخ گوید:

۱. چه عواملی سبب ظهور و بازنمایی پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های دیاسپورایی و مهاجر در رمان هیچ دوستی جز کوهستان شده است؟
  ۲. پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های دیاسپورایی و مهاجر در رمان هیچ دوستی جز کوهستان چیست و در چه اشکال و تصاویری پدیدار می‌شود؟
- فرضیه پژوهش بر این است: ۱. شرایط بحرانی زندان مانوس و رویکرد واقع‌گرایانه بهروز بوچانی در بازنمایی واقعیت موجود، در بروز پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های دیاسپورایی و مهاجر و تصویرسازی فضای زندان و بحران‌های انسانی نشأت گرفته از اسارت و تبعید در رمان هیچ دوستی جز کوهستان نقش بنیادین داشته است. ۲. دوگانگی واقعیت موجود و آرمان‌شهر مطلوب در مقصد، زندانی شدن، زیستن در فضای هتروتوپیک و دیستوپایی، انسانیت‌زدایی^{۱۲}، بر خود تنیدگی و اقدام به خودکشی و قرار گرفتن تحت انقیاد و هژمونی سیستم کاپرکارال از پُرسامدترین پیامدهای مهاجرت در رمان هیچ دوستی جز کوهستان است.

۲. پیشینه پژوهش

با توجه به نوبنیاد بودن پژوهش‌های زبان و ادبیات گردی در محافل دانشگاهی، تاکنون درباره برخی از آثار حوزه زبان و ادبیات گردی همچون رمان هیچ دوستی جز کوهستان، پژوهش‌های علمی دقیقی صورت نگرفته و غالباً به ترجمه متن رمان به فارسی بسنده شده است که می‌توان به ترجمه صوتی رمان به زبان فارسی (۱۳۹۹) با صدای نوید محمدزاده و متعاقباً انتشار نسخه چاپی متن فارسی توسط نشر چشمه اشاره کرد.

در ادبیات فارسی، برخی پژوهش‌ها در زمینه ادبیات مهاجرت صورت گرفته است که بدان اشاره می‌شود: «بررسی مضامین شعر مهاجرت شاعران فارسی‌گوی ماوراءالنهر در قرن بیستم» (۱۳۸۷) مقاله‌ای به قلم ابراهیم خدایار و منتشرشده در نشریه مطالعات ملی است که نویسنده در آن به تحلیل درون‌مایه‌ها و مضامین اشعار مهاجرت شعرای ماوراءالنهر در قرن بیستم پرداخته است. «جریان‌شناسی ادبیات داستانی مهاجرت ایرانی» (۱۳۹۷) مقاله‌ای به قلم حسین قربان‌پور و رضا شجری است که در نشریه پژوهش زبان و ادبیات فارسی منتشر شده و در آن، داستان‌نویسی

مهاجرت ایرانی در قالب جریان‌های عمده سیاست‌محور، هویت‌محور و داستان‌نویسی زنان تحلیل شده است. «واکاوی مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت در رمان‌های هم‌نویسی شبانه آرکستر چوب‌ها و تماماً مخصوص» (۱۳۹۸) مقاله‌ای از نرگس اسکویی و منتشرشده در نشریه زبان و ادب فارسی است که در آن به بررسی بن‌مایه‌ها و مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت در دو رمان مذکور پرداخته شده است. «تحلیل مهم‌ترین بن‌مایه‌های رئالیستی متأثر از محیط غرب در رمان کارت‌پستال از آثار مهم ادبیات مهاجرت» (۱۳۹۸) مقاله‌ای از امراله بمانی و اسماعیل صادقی است که در آن، به ارائه و تحلیل بن‌مایه‌های رئالیستی همچون تجربه مهاجرت و تطبیق آن با متن پرداخته شده است. «نقد دو رمان بادبادک‌باز و تماماً مخصوص بر اساس نظریه ادبیات مهاجرت سورن فرانک» (۱۴۰۱) مقاله‌ای به قلم محمود شاهرودی، مریم خلیلی و احمد شیرخانی است که در نشریه زبان و ادب فارسی منتشر شده و نویسندگان در آن به بررسی مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت در دو رمان با تکیه بر دیدگاه سورن فرانک پرداخته‌اند. «بررسی فرودستی مضاعف زن مهاجر در رمان‌های شالی به درازای جاده ابریشم و فرهنگ فشرده لغات چینی به انگلیسی برای عشاق با تکیه بر نظریه اسپوک» (۱۴۰۲) مقاله‌ای از فریبا رحمانی، ابراهیم محمدی و اکبر شایان‌سرشت و منتشرشده در مطالعات بین‌رشته‌ای ادبیات، هنر و علوم انسانی است که در آن، هر دو رمان بر اساس مؤلفه‌های زبان، دیگری در حاشیه، نادیده‌گرفتن عاملیت زنانه، فرودستی و عدم امکان بیان زن، نیاز به مرد و ... تطبیق و مصداق‌یابی شده‌اند. «واکاوی جایگاه نوستالژی در ادبیات داستانی مهاجرت ایران با تأکید بر نویسندگان زن منتخب (اکرم پدram‌نیا، نسیم وهابی، فهیمه فرسایبی و فریبا صدیقیم)» (۱۴۰۲) مقاله‌ای از مهرزاد مطبوعی‌نژاد، احمد خاتمی و ماندانا منگلی و منتشرشده در نشریه پژوهش زبان و ادبیات فارسی است که در آن به واکاوی مؤلفه نوستالژی در رمان‌های مذکور پرداخته شده است.

«بررسی سبک‌شناختی چهار رمان ادبیات مهاجرت بر اساس دیدگاه پاول سیمپسون (رمان - های آینه‌های درد، ثریا در اغما، هم‌نویسی شبانه آرکستر چوب‌ها و بیوتن)» (۱۳۹۷) رساله دکترای فاطمه نگاری در دانشگاه الزهرا است که در آن به تحلیل سبک‌شناختی در چهار رمان ادبیات مهاجرت بر اساس سیمپسون پرداخته شده است. «بررسی تطبیقی مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت از خلال دو رمان مارکس و عروسک اثر مریم مجیدی و چه کسی باور می‌کند رستم اثر روح‌انگیز شریفیان» (۱۳۹۸) پایان‌نامه کارشناسی ارشد فاطمه سامانی در دانشگاه فردوسی مشهد

است که در آن به تحلیل تطبیقی بن‌مایه‌های ادبیات مهاجرت در رمان‌های مذکور پرداخته شده است. «هویت متکثر در ادبیات مهاجرت داستانی ایران» (۱۳۹۹) رساله دکترای آمنه عرفانی‌فرد در دانشگاه شهید بهشتی است که در آن به واکاوی هویت متکثر در رمان‌های ایرانی در حوزه ادبیات مهاجرت پرداخته است. «بررسی تطبیقی مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت در رمان‌های بازگشت و آمریکانا» (۱۴۰۰) پایان‌نامه کارشناسی ارشد شب‌نم امیری در دانشگاه رازی است که نگارنده در آن به بررسی مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت در دو رمان یادشده پرداخته است. «تحلیل مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت در رمان شورآب نوشته کیوان ارزاقی» (۱۴۰۰) پایان‌نامه کارشناسی ارشد علا المنلا در دانشگاه قزوین است که در آن به تحلیل مؤلفه‌های ادبیات مهاجرت در رمان مذکور پرداخته شده است. «تحلیل تجلی فرهنگ و ادبیات عامه در آثار منتخب داستانی مهاجرت» (۱۴۰۱) پایان‌نامه کارشناسی ارشد زهرا طاهریان در دانشگاه تربیت مدرس است که در آن، نمونه‌های حضور فرهنگ و ادبیات عامه در آثار مهاجرت مورد بررسی قرار گرفته است. «تصویرپردازی ادبیات مهاجرت در غزل سبک هندی بر اساس نوآوری‌های نظیری کاشانی، طالب آملی و کلیم کاشانی» (۱۴۰۲) رساله دکترای روح‌اله هاشمی در دانشگاه سیستان و بلوچستان است که نگارنده در آن، تصویرپردازی ادبیات مهاجرت در غزل سبک هندی را با بررسی مورپژوهشی در اشعار شعرای یادشده تحلیل کرده است.

وجه تمایز و تازگی جستار حاضر، آن است که هیچ پژوهشی در مورد بررسی پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های دیاسپورایی و مهاجر در رمان هیچ دوستی جز کوهستان صورت نگرفته و هیچ‌یک از پژوهش‌ها با رویکردی جامعه‌شناختی و با کاربرد منابع و نظریه‌های جامعه‌شناسی به تحلیل پیامدهای مهاجرت جوامع دیاسپورایی و مهاجر در این رمان نپرداخته است. همین امر، نگارنده را به بررسی این پدیده در این رمان فراخوانده است.

۳. روش پژوهش

در جستار حاضر، نگارنده با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی زندان و بحران‌های برآمده از آن به-عنوان برجسته‌ترین پیامدهای مهاجرت جوامع مهاجر و دیاسپوریک در رمان هیچ دوستی جز کوهستان خواهد پرداخت. بدین منظور، بخش‌هایی از رمان که بر حصر و زندان و بحران‌های نشأت‌گرفته از آن تمرکز دارد، مورد پردازش و واکاوی قرار گرفته (محدوده زمانی مورد بررسی در

رمان، شامل سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ است که سال‌های اسارت بوچانی در زندان مانوس و مدت زمان نگارش رمان را دربرمی‌گیرد) و با کاربست تئوری‌های نظریه‌پردازانی همچون میشل فوکو^{۱۳}، کارولین واندر^{۱۴}، الیزابت شوسلر فیورنزا^{۱۵}، هسلم^{۱۶}، هریس^{۱۷}، لوئیز فون فرانتس^{۱۸}، آرون بک^{۱۹}، اشنایدمن^{۲۰} و ... به تحلیل زندان و بحران‌های برآمده از آن به‌عنوان برجسته‌ترین پیامدهای مهاجرت جوامع مهاجر و دیاسپوریک از طریق تعریف مفهومی و نظری در چارچوبی تئوریک پرداخته خواهد شد. پس از آن، با استشهاد به متن رمان هیچ دوستی جز کوهستان و ارائه نمونه‌های عینی، به تحلیل و واکاوی پیامدهای گونه‌گون مهاجرت گروه‌های مهاجر و دیاسپوریک از قبیل زندانی شدن و زیستن در فضای هتروتوپیک و دیستوپایی، انسانیت‌زدایی، بر خود تنیدگی و انزواگزینی و اقدام به خودکشی و قرار گرفتن تحت انقیاد و سیطره سیستم کایریارکال پرداخته خواهد شد.

۴. مبانی نظری و تئوریک

۱.۴. مفهوم و نظریه

۱.۱.۴. هتروتوپیا

اصطلاح هتروتوپیا را نخستین بار میشل فوکو در سال ۱۹۶۶ در کتاب *نظم/آشیاء* و برای تعبیر از دیگر مکان‌ها و دیگر فضاها^{۲۱} به کار بُرد. هتروتوپیتا در اصل، «اصطلاحی پزشکی است که اشاره به بافت خاصی دارد که در محلی غیرمعمول رشد می‌کند. این بافت، بیماری یا به طور مشخص، پدیده خطرناکی نیست؛ بلکه تنها بیانگر جابجایی بافت بدنی به منظور کشت و پرورش آن در جایی دیگر برای ترمیم و رشد آن است» (Beckett & Others, 2016:3). هتروتوپیا مکانی خارج از چارچوب عرف اجتماعی است که دگرگیزی^{۲۲} فضاها و سازه‌های مألوف و متعارف در

13 . Michel Foucault

14 . Caroline Vander

15 . Elisabeth Schüssler Fiorenza

16. Haslam

17. Harris

18. Louise Von Frantz

19 . Aaron Beck

20. Edwin Shneidman

21 . Other Spaces

22 . Metamorphosis

باورهای نهادینه‌شده درباره مکان‌های اجتماعی را تداعی می‌کند. از دیدگاه فوکو، «هتروتوپیا یا دیگرفضاها، مکان‌هایی هستند که با ظهور مادی یک فضای پادگفتمانی و مرکزکشی درون - بیرون، تداوم فضای عادی جامعه را برهم می‌زنند و مختل می‌کنند. هتروتوپیا مکان‌هایی خارج از همه مکان‌ها است که می‌توان آن را به‌عنوان یک ضد محل^{۲۳} تعریف کرد» (فوکو، ۱۳۹۶: ۱۶). از دیدگاه هترینگتون^{۲۴}، «دیگرمکان‌ها و فضاها متفاوت معرف مکان‌های حاشیه‌ای هستند» (Johnson, 2006: 81) که «آنچه را که خارج از هنجار جامعه است و جوامع ناتوان از حل آن‌ها هستند، به نمایش می‌گذارند و در واقع، فضاها و موقعیت‌هایی را خلق می‌کنند که در تضاد و تعارض با چیزی هستند که به آن عادت کرده‌ایم» (میری‌اصل، ۱۴۰۲: ۱۴۱). «هتروتوپیا مجموعه - ای از دیگرمکان‌ها شامل کمپ‌ها و اردوگاه‌های نظامی، انواع کولونی‌های انسانی، آسایشگاه‌های روانی، بیمارستان‌ها، زندان‌ها و ... است که همگی نهاد‌های کوچک و بزرگ قدرت‌اند. هدف اصلی فوکو از طرح این تعبیر، شفاف‌سازی مناسبات جوامع بشری از منظر گفتمان قدرت، سلطه و مراقبت در طول تاریخ است؛ زیرا به زعم وی، در جهان مدرن، هدایت مکان‌ها بخشی از استراتژی قدرت انضباطی است که طی آن، ضمن کنترل و ساماندهی افراد در مکان‌های مختلف، شرایطی بهینه فراهم می‌شود تا ضمن افزایش بازدهی تاکتیک‌های مراقبتی، پروژه تبدیل انسان به ابژه‌ای کنترلی و سپس به انقیادکشان‌دگی او به اجرا درآید. هدف اصلی چنین پروژه‌ای، تکوین و توسعه سازوکارهایی است که فرد را مطیع‌تر سازد» (غلامی، ۱۳۹۲: ۴۶-۴۷). سوئیۀ دیگر کاربست فضاها هتروتوپیک همچون زندان، نگرش به آن‌ها به‌عنوان پس‌رانه بازدارندگی و مجازات به‌مثابه برزخ ایستایی زمان در بازتولید زنجیره ناگسستنی رنج است.

۲.۱.۴. انسانیت‌زدایی

انسانیت متشکل از جوهری دوگانه است که بعضی مختص انسان بوده و بعضی دیگر متعلق به ماهیت انسان بودن هستند. بر اساس این نگرش به انسانیت، انکار هر کدام از وجوه یا هر دو وجه، جلوه‌های گوناگون انسانیت‌زدایی را پدیدار می‌سازد. «انسانیت‌زدایی تخطی از این باور اصولی است که همه انسان هستیم و در انسانیت اشتراک داریم. انسانیت‌زدایی می‌تواند نمود آشکار یا نهان

23. Anti-location

24. Hetherington

داشته باشد و در سطحی هشیار یا ناهشیار بروز کند و نشأت گرفته از نفرت، شهوت یا بی تفاوتی باشد و معطوف به روابط بین گروهی یا بین فردی باشد» (Haslam & Loughnan, 2014:400). از رویکرد رفتاری، انسانیت‌زدایی بر خوردی نسبت به انسان‌ها است که شخصیت و انسانیت آن‌ها را انکار و تحقیر می‌کند و از این نظر، متضاد شخصیت‌بخشی است. انسانیت‌زدایی نفی انسانیت از دیگران به منظور توجیه رنج و ستمی است که بر آنان تحمیل می‌شود و نگرستن و رفتار کردن با آنان به گونه‌ای که گویا آن‌ها فاقد توانمندی‌ها و شایستگی‌های ذهنی و احساسی هستند که یک انسان دارد. از این رویکرد، هر عمل یا اندیشه‌ای که یک انسان را ناتوانمندتر، بی‌درک و بی‌احساس‌تر، کمتر و بی‌کرامت‌تر از سایر انسان‌ها بداند، انسانیت‌زدایی تلقی می‌شود. «انسانیت‌زدایی درکی از قربانی است که موانع طبیعی رفتار خشونت‌آمیز را در فرد عامل خشونت ضعیف می‌کند. در واقع، انسانیت‌زدایی به‌عنوان پدیده‌ای که در شرایط تعارض به طور مستقیم، رفتار خشونت‌آمیز را برمی‌انگیزد، شناخته می‌شود» (Kelamn, 1973:36). بر اساس نظریه ادراک انسانیت‌زدایی شده، «بعضی از گروه‌های اجتماعی به اندازه مشابه سایر گروه‌های اجتماعی، واجد انسانیت ادراک نمی‌شوند» (Harris & Fiske, 2011:176). از سوی دیگر، «ادراک انسانیت‌زدایی شده در مورد گروه‌های اجتماعی که از نظر شایستگی در سطح پایین ارزیابی می‌شوند و هیجان انزجار، تحقیر و نفرت را برمی‌انگیزند، صورت می‌پذیرد» (Harris & Fiske, 2006:849). بر اساس «مدل محتوای کلیشه‌ای، زمانی که افراد به صورت فاقد شایستگی و گرمی کلیشه‌بندی می‌شوند، بدترین نوع تعصب که انکار کامل انسانیت از آنان است، رخ می‌دهد» (Cuddy, 2007:112). «بر اساس این مدل، گروه‌های اجتماعی دارای منزلت اجتماعی پایین، بیشتر در معرض این نوع از انسانیت‌زدایی قرار داشته و احساساتی از قبیل بی‌اعتنایی و انزجار و نفرت را برمی‌انگیزند» (Fiske, 2002:886).

۳.۱.۴. خودکشی

شاید بتوان خودکشی را آخرین اقدام برای پایان‌بخشیدن به بحران و تعارض روانی و رهایی از بُن‌بست دوگانگی بودن و نبودن تعریف کرد. ژان باچلر ۲۵، «اساس خودکشی را گریز می‌داند و خودکشی‌های گریزگرایانه را مطرح می‌کند که به واسطه آن، فرد نوعی فرار از شرایط تحمل‌ناپذیر

25. Jean Baechler

را انتخاب می‌کند و خودکشی را خارج از شرایط دردناک زندگی می‌پندارد که هیجانانگیز غیرقابل-تحمل منفی، آن را فراگرفته‌اند» (آذر و دیگران، ۱۳۸۵: ۱۳). غالباً افسردگی و به تبع آن، ناامیدی عاملی بسیار قوی در ارتکاب خودکشی است و «این ناامیدی پیش‌بینی‌کننده خوبی برای خودکشی نهایی به شمار می‌آید» (ساراسون، ۱۳۸۱: ۶۱۷). از دیگ سو، «نظریه پردازان شناختی اعتقاد دارند که خودکشی یک نمونه از رفتار حل مسأله است. بر طبق این دیدگاه، خودکشی ممکن است از ارزیابی شناختی مشخص از موقعیت به‌عنوان ناامیدی و از مرگ به‌عنوان راهی برای خلاص شدن از مشکلات منتج شود» (همان، ۶۲۵-۶۲۷). از دیدگاه برخی نظریه‌پردازان، «خودکشی فاجعه‌آمیزترین پیامد افسردگی است و افسردگی پیش‌درآمد اکثر خودکشی‌هاست و این افسردگی است که اغلب موجب مرگ به‌وسیله خودکشی می‌شود» (روزنهان و سلیگمن، ۱۳۹۱: ج ۲/ ۸۹). از این رویکرد، «افراد افسرده تنها گروهی هستند که بیش از همه در معرض خودکشی قرار دارند و افسردگی عامل مستعدکننده نیرومندی برای خودکشی است» (Flood, 1968: 445). «شناختن اعتقاد دارد که در هر موردی، خودکشی توسط درد روان-شناختی یا درد روانی ایجاد می‌شود. به عبارت دیگر، مرگ در اثر خودکشی، گریختن از درد است. درد به خاطر ماهیت خود باعث می‌شود که بخواهیم آن را متوقف ساخته یا از آن بگریزیم. درد روانی آزار، دلتنگی یا دردی است که در ذهن روی می‌دهد. خودکشی زمانی روی می‌دهد که درد روانی غیرقابل تحمل احساس شود و فرد برای متوقف کردن جریان بدون توقف هوشیاری عذاب‌آور، فعالانه جویای مرگ باشد» (باچر و دیگران، ۱۳۸۹: ۷۸). «پژوهش‌ها نشان می‌دهند که کسانی که میانگین بالایی از ناامیدی دارند، میزان بالایی از خودکشی بروز می‌دهند. پژوهش‌های دیگر حاکی از وجود یک طیف متغیر روان‌شناختی است که ممکن است با رفتار خودکشی رابطه داشته باشد؛ از قبیل تکانش‌گری، تفکر دومقوله‌ای، محدودیت شناختی، احساس نومییدی، نقص‌های مسأله‌گشائی و حافظه اتوبیوگرافیک با شمول مفرط» (گلدر و دیگران، ۱۳۸۵: ۳۸۳).

۴.۱.۴. سیستم کایرکال

اصطلاح کایرکال (نظام سلطه و پادشاهی)، نخستین بار توسط الیزابت شوسلر فیورنزا در سال ۱۹۹۲ برای تبیین تئوری نظام‌های اجتماعی به‌هم‌پیوسته به منظور تأسیس و پی‌ریزی سیستم سلطه و قدرت به کار رفت؛ سیستمی که از طریق کاربست ظلم و عذاب نظام‌مند و برنامه‌ریزی-

شده به ایجاد و تثبیت سلطه و سیطره بر روح و کالبد افراد می‌پردازد. «در نظریهٔ فمینیستی، کایریارکال یا پادشاهی یک نظام اجتماعی یا مجموعه‌ای از سیستم‌های اجتماعی مرتبط است که حول محور سلطه، ستم و تسلیم ساخته شده است. این کلمه توسط الیزابت شوسلر ابداع شد تا نظریهٔ خود را در مورد سیستم‌های به‌هم‌پیوسته، متقابل و خودگسترش‌دهندهٔ سلطه و تسلیم توصیف کند که در آن، یک فرد ممکن است در برخی روابط تحت ستم باشد و در برخی دیگر از امتیاز برخوردار باشد. این بسط متقاطع از ایدهٔ پدرسالاری فراتر از جنسیت است» (Pui-dan, 2009:193). «کایریارکال شامل جنسیت‌گرایی، نژادپرستی، یهودستیزی، اسلام‌هراسی، ضدکاتولیک، همجنس‌گراهراسی، ترنس‌هراسی، طبقه‌گرایی، بیگانه‌هراسی، بی‌عدالتی اقتصادی، مجتمع زندان، استعمار، نظامی‌گرایی، قوم‌گرایی، گونه‌گرایی، سلطه‌گرایی و ... است که در آن، تبعیت یک فرد یا گروه از دیگری، درونی و نهادینه می‌شود» (Teraudkalns, 2003:226). «فیورنزا/ تأکید می‌کند که نظام کایریارکال، سلسله‌مراتبی نیست؛ زیرا بر یک نقطهٔ سلطهٔ تمرکز نمی‌کند. در عوض، این سیستم را به‌عنوان یک سیستم هرمی پیچیده توصیف می‌کند که در آن، کسانی که در پایین هرم هستند قدرت کامل ظلم و ستم و سلطهٔ سیستم پادشاهی را تجربه می‌کنند» (Reed-Bouley, 2012:182). «برای حفظ این نظام، حکومت سلطنتی بر ایجاد طبقهٔ خدمتکار، نژاد، جنسیت یا مردم تکیه دارد. جایگاه این طبقه از طریق آموزش، اجتماعی‌شدن، خشونت وحشیانه و عقلانی‌سازی مردسالاری تقویت می‌شود» (Schüssler, 2009:12). «این ساختارهای ستم با ظلم درونی شده، خودپایدار می‌شوند. علاوه بر این، ساختارهای ظلم تقویت می‌شوند و یکدیگر را تغذیه می‌کنند» (Teraudkalns, 2003:225). در چنین سیستمی، گونه‌های مختلف ظلم و سرکوب در مکان‌هایی همچون زندان‌ها تلاقی پیدا می‌کنند؛ چندان‌که کاربرد ظلم و ستم تصادفی نیست؛ بلکه هدفمند است و برای منزوی ساختن و ایجاد اصطکاک بین زندانیان طراحی شده است که منجر به ناامیدی و شکست روحی می‌شود.

۲.۴. ویژگی‌ها و مضامین ادبیات مهاجرت ایران

روزنه‌ای که انسان مهاجر از خلال آن به سرزمین مقصد می‌نگرد، گستره‌ای نافرمان است که در آن، آینده‌ای گم‌گشته در مه‌گرفتگی و ناپدیداری کرانهٔ سراب‌وارهٔ فرارو تبلور می‌یابد. ناهویدایی و

مستور ماندن ساختار ماهوی جامعه مقصد به‌عنوان آرمان‌شهر نقش‌بسته در پنداره انسان مهاجر، سرآغاز زایش تشویش خاطری است که در نخستین لحظه ورود به سرزمین مقصد و رویارویی با حقیقت عریان ویران‌شهر دنیای مدرن و متعاقباً احساس ازخودبیگانگی نشأت گرفته از دیگربودگی و بیگانگی در جامعه تکثرگرا^{۲۶}، در کالبد فرد مهاجر ریشه می‌دواند. بسیاری از مهاجران که سر از بالین سرزمین مادری برکنده و در گریز از تندباد حوادث اجتماعی- سیاسی با رؤیای آسودن در سرزمینی دیگر، پا در رکاب مهاجرت به یوتوپیای دوردست نهاده‌اند، شاعران و نویسندگانی هستند که تابلوهای ادبی‌شان تصویرگر رنج‌ها و مشکلات جامعه مهاجر در سرزمین مقصد است. از این رویکرد، ادبیات مهاجرت تصویری پویا و آینه‌ای تمام‌نما است که بحران‌های انسانی و مشکلات برآمده از مهاجرت را بازنمایی می‌کند. از چنین رهیافتی، پُرسامدترین مضامین ادبیات مهاجرت عبارتند از: ۱. آوارگی در مرزها و سرزمین‌های گونه‌گون و عدم پذیرش در جوامع مقصد در فرایند سیاست مهاجرت‌ستیزی. ۲. طردشدگی در جامعه مقصد به سبب دیگربودگی و به تبع آن، احساس حقارت ناشی از درجه‌بندی‌شدن به‌عنوان دیگری بیگانه. ۳. ناسازواری با جامعه مقصد به دلیل ناهم‌نوایی فرهنگی و ناتوانی از همگون‌شدگی با فرهنگ جامعه پذیرنده و در نتیجه، گرفتار آمدن در گردابه بحران هویت و سرگردانی میان فرهنگ گذشته و جدید. ۴. انزواگزینی و ازخودبیگانگی برآمده از دویارگی شخصیت در نتیجه دلزدگی از سازواره مدرن جامعه مقصد و حس نوستالژی بازگشت به وطن به‌عنوان آرمان‌شهر رؤیایی ازدست‌رفته. ۵. بحران روحی برآمده از دگرگسی آرمان‌شهر به ویران‌شهر و بربادرفتگی پنداره انسان مهاجر در تلقی سرزمین مقصد به‌عنوان یوتوپیا. ۶. حاشیه‌نشینی و ناگزیر بودن از زیستن در کمپ‌ها و مکان‌های فقیرنشین. ۷. نادیده-انگاری و فرودستی زن مهاجر به‌عنوان شخصیت وابسته به مرد.

۵. مختصری دربارهٔ رمان «هیچ دوستی جز کوهستان»

رمان هیچ دوستی جز کوهستان روایتی رئالیستی و برگرفته از واقعیت است که به تصویرسازی زندگی مشقت‌بار و بی‌بهره از آزادی و کرامت انسانی مهاجران و پناهجویان محبوس در جزیره مانوس می‌پردازد. صحنهٔ روایی رمان دربرگیرندهٔ وقایع سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ است که در خلال آن، بهروز بوچانی رخداد‌های روزانهٔ زندان را از طریق پیام‌رسان واتس‌آپ برای دوست خود

امید توفیقین^{۲۷} ارسال کرده و وی پیام‌های دریافت‌شده از بهروز را به زبان انگلیسی ترجمه و منتشر می‌کند. شخصیت‌های رمان، مهاجرانی از ملیت‌ها و تبارهای گونه‌گون خاورمیانه‌اند که هر یک از سرزمین خویش رخت بر بسته و در گریز از گذشته‌ای مبهم و یافتن آینده‌ای روشن و فراخ، خود را به آغوش امواج اقیانوس سپرده و در سرزمینی دیگر رحل اقامت می‌افکنند. زمانی که بوچانی و سایر مهاجران به سواحل استرالیا می‌رسند، توسط گارد ساحلی و پلیس این کشور دستگیر شده و به جزیره مانوس در پاپواگینه‌نو تبعید و در آنجا زندانی می‌شوند. فضای رمان که زندان مانوس به‌عنوان یک مکان هتروتوپیک را به تصویر می‌کشد، دربردارنده هر عنصری است که یک محیط پادآرمانی و دیستوپیایی از رنج و مصیبت و نکبت دربرمی‌گیرد؛ محیطی که تار و پود آن با جلوه‌های طاقت‌فرسای مکان‌های متعفن و غیربهداشتی و رفتارهای غیرانسانی زندان‌بانان استرالیایی در تعامل با زندانیان و کاربست ابزارهای گونه‌گون همچون بی‌هویت‌سازی و انسانیت‌زدایی در جهت واداشتن آنان به تسلیم و فرمانبرداری محض در برابر سلطه سیستم حاکم و نیز افسردگی و درهم‌شکستگی روحی زندانیان در نتیجه سرگشتگی و بلا تکلیفی عجین گشته است. گستره وسیعی از رمان معطوف به بازنمایی بحران‌های روحی برآمده از ایستایی و افسردگی زندانیان در گردابه زندان و متعاقباً دیوانگی و ابتلا به بیماری‌های روانی و اقدام به خودکشی و خودسوزی برای رهایی از وضعیت موجود است.

نقطه عطف رمان در تصویرسازی رخدادهای زندان، آگاهی‌بخشی به افکار عمومی و پیشگیری از مسکوت ماندن حوادث و جنایاتی است که در محیط زندان رخ می‌دهد و چنان که ریچارد فلاناگان^{۲۸} نویسنده شهیر استرالیایی اشاره می‌کند، بوچانی با نوشته‌های خود تمام دنیا را از جنایت هولناک دولت استرالیا آگاه می‌سازد. تأمل‌انگیزترین پیامی که می‌توان از محتوای رمان دریافت کرد، این حقیقت بدیهی است که تصویرسازی دنیای غرب به‌عنوان مدینه فاضله در تبدیل شدن آن به کانون توجه مهاجران، خدشه‌دار و تا حد زیادی فاقد اعتبار گشته و دیدگاه‌های یک-سونگر و فاقد ژرف‌نگری موجود در نگرش به کشورهای غربی به‌عنوان آرمان‌شهر مقصد را با چالش جدی مواجه می‌سازد.

۲۷. امید توفیقین پژوهشگر و استاد دانشگاه در رشته فلسفه است. وی مدرس دانشگاه آمریکایی قاهره و همکار پژوهشی افتخاری در دانشگاه سیدنی است. از تألیفات وی می‌توان به کتاب «اسطوره و فلسفه در دیالوگ‌های افلاطون» اشاره کرد.
28. Richard Flanagan

۶. پیامدهای مهاجرت جمعیت‌های مهاجر در رمان «هیچ دوستی جز کوهستان»

همچنان‌که قبلاً اشاره شد، بحران‌های سیاسی-اقتصادی و نظامی در خاورمیانه و وجود سیستم‌های حکومتی توتالیتر-فاشیستی و دیکتاتوری نقش بنیادین در پدیده مهاجرت به کشورهای غربی داشته و سبب روانه شدن پناهجویان به سوی مرزهای این کشورها و به تبع آن، پیدایش بحران‌های انسانی ناشی از مهاجرت همچون شکل‌گیری کمپ‌های پناهجویی در سرزمین مقصد و نیز طرد و تبعید پناهجویان به سرزمین‌های دورافتاده و محبوس ساختن آنان در زندان به‌عنوان ابزار بازدارنده از مهاجرت گردیده است. بهروز بوچانی در رمان هیچ دوستی جز کوهستان، رنج جانکاه و بحران‌های انسانی برآمده از مهاجرت پناهجویانی که در جستجوی یافتن روزنه‌ای رو به آفتاب روشن به استرالیا مهاجرت کرده‌اند را روایت کرده و فجایع زیستی-روانی نشأت‌گرفته از حبس در قفس‌واره مانوس را به تصویر می‌کشد. بر این اساس، پیامدهای گونه‌گون مهاجرت در رمان هیچ دوستی جز کوهستان نمود یافته و تار و پود فضای داستانی رمان را به سرشتی تراژیک گره زده است. از این رهیافت، در مجال پیش روی، به واکاوی نمودها و پیامدهای مهاجرت پناهجویان و جمعیت‌های مهاجر از قبیل زندانی شدن و زیستن در فضای هتروتوپیایی-دیستوپیایی (اصلی‌ترین پیامد مهاجرت که محور اصلی بحران است)، انسانیت‌زدایی، خودکشی و سیطره سیستم کایریارکال بر سرنوشت پناهجویان زندانی پرداخته می‌شود.

۶.۱. محبوس شدن در هتروتوپیای زندان

در انگاره و مانیفست سیاسی دولت‌های مهاجرپذیر، گلوگاه نافرمان سازواره ناهمگون زندان در فرایند دگرگینی ندامت‌گاه‌ها، به سازه‌هایی جهت پیشبرد پروژه تبعید و حبس و نگهداری پناهجویان و مهاجران غیرقانونی تبدیل شده و در ادامه چرخه زوال‌ناپذیر طرد دیگری بیگانه از جامعه مقصد، به اندام‌واره‌ای کاربردی در هرم معماری-جغرافیایی متحول گشته است. در چنین پروسه‌ای، دیگر زندان مکانی برای بازداشت و نگاه‌داشت مجرمان و بزهکاران نیست؛ بلکه با تغییر نگرش به ساختار ماهوی آن، به مکانی برای حبس مهاجران غیرقانونی بدل گشته و در جهان‌بینی سیاستمداران به‌عنوان ابزار بازدارنده از مهاجرت به مرزهای سرزمین‌های غربی به کار برده می‌شود. این استراتژی برگرفته از بینش معکوس سیاستمداران غربی نسبت به ماهیت نگرش مهاجران در تلقی جهان مدرن به‌مثابه آرمان‌شهر و سرزمین دستیابی به رؤیاهاست؛ بدین معنا که

دولت‌مردان غربی با تبدیل جغرافیای تحت سلطه خود به مکانی دست‌نیافتنی و تبعید و حبس مهاجران در زندان، در مسیر جلوه دادن مدینه فاضله دنیای غرب به‌عنوان پلیدشهر در دیدگان مهاجران گام برداشته و دیدگاهشان معطوف به تغییر نگرش پناهجویان و سوق دادن ناخودآگاه آنان به بازنگری جهان‌بینی خویش در نگرستن به کشورهای اروپایی-آمریکایی به‌عنوان مقصد یوتوپیایی است.

از نیمه دوم قرن بیستم تاکنون، سرازیر شدن سیل مهاجران به کرانه‌های استرالیا و پدیدارشدگی نگاه امنیتی به بحران پناهجویی در سال‌های اخیر، بازنگری در قوانین مهاجرتی و اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه در راستای طرد و پس‌راندن پناهجویان به جامعه مبدأ و تلاش برای تغییر نگرش مهاجران در انتخاب این کشور به‌عنوان مقصد را در پی داشته است. چنین رویکردی که برآمده از مکانیسم پس‌ران سیاسی-امنیتی از یک‌سو و بینش نژادگرایی دیگرسنخ از سوی دیگر است، طرح‌واره اندیشگانی سیاستمداران استرالیایی را به ایزوله‌سازی^{۲۹} مرزهای جغرافیایی این سرزمین و ساختار بندی آن در بافتار کالبدی درون‌گرا و مطرح‌سازی سیاست مهاجرتی به‌مثابه استراتژی و الگوی حفظ ساختار نژادی-جمعیتی سوق داد. پیامد چنین نگرشی، دیپورت کردن مهاجران به کشورهای مبدأ و دست‌یازیدن به حبس و نگهداری پناهجویان در کمپ‌ها و اردوگاه‌ها و گاه تبعید آنان به جزایر دورافتاده و سرزمین‌های تحت کنترل استرالیا به‌منزله ابزار بازدارنده مهاجران از کوچندگی به سوی مرزهای این کشور بود. جزیره مانوس در پاپوآگینه‌نو از جمله جزایری است که دولت استرالیا از آن به‌عنوان زندانی برای محبوس کردن مهاجران غیرقانونی استفاده کرده و آن را به تبعیدگاهی دوردست به منظور طرد پناهجویان بدل ساخته بود.

پنج روز قبل از ورود کشتی حاوی بهروز بوچانی و سایر مهاجران به سواحل استرالیا، قوانین مهاجرتی این کشور تغییر کرده و بر اساس قانون جدید، هیچ‌گاه به پناهجویان غیرقانونی حق پناهندگی و اقامت در استرالیا داده نمی‌شد و می‌بایست مهاجران به کشور خود بازگشته یا به یکی از جزایر تحت کنترل استرالیا تبعید شوند؛ بنابراین، بوچانی نخست در جزیره کریسمس^{۳۰} محبوس گشته و سپس به جزیره مانوس تبعید شده و مدت شش سال در مانوس زندانی می‌شود.

29. Isolation

30. Christmas Island

این بحران و آشفتگی در بخشی از رمان هیچ دوستی جز کوهستان نمود می‌یابد که بوچانی محبوس شدن خود در جزیره کریسمس و پس از آن، تبعید و زندانی شدن طولانی‌مدت در جزیره مانوس به‌عنوان یک فضای هتروتوپیک و مکان متفاوت و تافته جدابافته از محیط اجتماعی و رنج روانی ناشی از حبس در آن قفس‌واره را تصویرسازی می‌کند؛ محیطی پشت دیوارهای آهنین که نجوای سرد محبوسش، طنینی در آفاق نمی‌افکند:

«ساعت شش صبح، پلیس‌ها گویی برای بازستاندن بدهی آمده بودند. آنان با قیافه‌ای حق‌به‌جانب و طلبکارانه وارد شدند و ما را بیدار کردند. ظرف چند دقیقه، ما را درون قفسی تنگ افکندند. اکنون تقریباً دو ساعت است که ما را به اینجا آورده‌اند. دو ساعت سرشار از رنج. زندانی شدن بسیار عذاب‌آور است؛ اینکه تو را درون قفسی بیندازند و درب را بر رویت قفل کنند. اکنون دقیقاً یک ماه است که در زندان کریسمس محبوس هستیم. زندانی بودن واقعاً دردناک است» (بوچانی، ۱۳۹۹: ۱۱۱-۱۱۲). «به هیچ وجه، ذهنم قادر به تصور کردن زندگی در جزیره مانوس نیست. من به استرالیا آمدم و ناگهان سر از این جزیره دورافتاده درآوردم. افسران پلیس استرالیایی یک درب آهنی بزرگ را باز کردند. با ایماء و اشاره به ما گفتند که وارد آن شویم. اینجا یکی از چند زندان کمپ مانوس است و قرار است که ما در این مکان زندگی کنیم» (همان: ۱۳۷). ره‌آورد نگرش بیگانه‌هراسی و مهاجرت‌ستیزی دولت استرالیا و فرافکنی مسأله پناهجویی به خارج از مرزهای جغرافیایی این سرزمین به‌عنوان گره‌گشایی از هزارتوی درهم‌تنیده بحران مهاجرت، محبوس شدن بوچانی در فضای فراهتروتوپایی^{۳۱} جزیره مانوس و گسستگی از محیط اجتماعی آرمان‌شهر مقصد به‌مثابه راهبرد بازدارنده از تراکم افسارگسیخته جوامع مهاجر در سواحل این کشور و اهرم پسران پناهجویی و اقامت غیرقانونی در این سرزمین بود. پیامد چنین سیاستی، ساخت‌یابی دغدغه‌دوگانگی دیالکتیکی برآمده از نگرش به سرزمین مقصد به‌عنوان آرمان‌شهر رؤیایی و مواجه شدن با تبعیدگاه دوردست به‌عنوان ویران‌شهر و برزخ میرایی رؤیایا و دیستوپای باتلاق‌واره‌ای بود که ماهیت بنیادین آن، گره‌خورده به تنش‌زایی و ایجاد ترومای

۳۱. فضای هتروتوپایی مکانی درون محیط اجتماعی و متداخل و مرتبط با سایر فضاهای اجتماعی است؛ اما فضای فراهتروتوپایی فضایی اجتماعی است که از محیط زندگی اجتماعی دور افتاده و منزوی از سایر فضاهای اجتماعی واقع شده است. از این رویکرد، زندان مانوس که مکانی منزوی از هر مکان دیگر و تنها فضای اجتماعی واقع شده در جزیره مانوس است، یک فراهتروتوپیا را تداعی می‌کند.

روحي و شخصیت‌زدایی^{۳۲} و سوق دادن زندانی تبعیدشده به سوی تسلیم و تبعیت بی‌قید و شرط از سیستم کاپریال‌کال بود. از دیگر سو، در پس‌زمینه چنین رویکردی که گره‌خوره به بحران‌زدایی از قوانین مهاجرتی درون‌سرزمینی از طریق کاربست تبعید و زندانی کردن مهاجران در مستعمره-ها به‌عنوان دیگرمکان دورافتاده از یوتوپییای مقصد بود، سیاست شکل‌دهی جامعه‌آنومیک^{۳۳} در سرزمین‌های مستعمره از طریق آمیزش نژادی-جمعیتی با جوامع مهاجر و تبعیدشده به جزایری همچون مانوس و متعاقباً تغییر و تخریب فرهنگ اصیل بومی نهفته بود که القای هژمونی بر ساختار اجتماعی و کنترل و در قبضه افکندن بافتار جمعیتی آن را بیش از پیش میسر می‌نمود.

۲.۶. زیستن در دیستوپییای زندان

در پشت پرده نگرش دولت‌های اقتدارگرا و مبتنی بر سلطه به زندان و تبعیدگاه، بینش ساخت-یافته از تبدیل مکان به اهرم فشار و آسیب‌زایی جسمی-روحي به‌عنوان ابزار شکنجه و عذاب و شکل‌دهی دوزخی از فرسایش روحی-روانی ناگسستنی و استمرار بخشیدن به لحظه‌های بی‌وقفه تشویش و احتضار و سوق دادن زندانی به سوی منجلابی از تداوم چرخه تسلسلی دگرآزایی نهفته است. در چنین انگاره‌ای، با نگرشی ابزارگرایانه در مکانیسم فشار روانی، ساحت هتروتوپییای زندان به فضایی دیستوپییای و پلیدشهری از لجنزار زیستی غیر قابل زیستن در محیطی محصور در تعفن بدل گشته که آرگانیزیسی ناهمگن از عناصر اختلال پادآرمان‌شهری را در خود جمع آورده است. چنین سازواره‌ای که شناسه وجودی‌اش گره‌خورده به دیگربودگی^{۳۴} گسسته از معیارهای زندان‌های عادی و دیگرمکان‌های موجود در فضای اجتماعی است، روزه‌ای در تونل تاریک زمان به سوی حیات قرون وسطایی خراب‌آبادهایی است که زندگی انسانی در اتاق‌های تاریک و نمناک

۳۲. شخصیت‌زدایی یا «مسخ شخصیت عبارت است از دگرسان‌بینی خود، احساس فقدان خود و هویت شخصی، احساس ذهنی غیرواقعی، غریب و ناآشنا بودن برای خود و احساس اینکه فرد در حافظه کامپیوتر زندگی، رقمی بیش نیست. این حالت، تجربه احساس مکانیکی، بودن در حالت رؤیا یا احساس گسستگی از وجود خویش توصیف شده است. تمام این احساس‌ها، خود ناهمخوان هستند. مسخ شخصیت به این حالت اطلاق می‌شود که جسم یا خود شخص، غریب و غیرواقعی است» (پورافکاری، ۱۳۹۱: ج ۱/۴۰۰).

۳۳. آنومی یا بی‌هنجاری و نظام‌گسیختگی اجتماعی، «حاصل فروریختن و از بین رفتن هنجارهای مرسوم و حاکم بر رفتار است» (سلیمی و داوری، ۱۳۹۱: ۱۱۶). «در شرایط آنومیک، به دلیل ضعف در حاکمیت هنجارها، تعارض میان آن‌ها و حتی پدید آمدن عرصه‌هایی فاقد هنجارهای روشن، عدم التزام به قواعد اخلاقی و اجتماعی پدید می‌آید. به عبارت دیگر، در این شرایط، اختلال، تعارض، ناپایداری هنجارها و در برخی زمینه‌ها، بی‌هنجاری به وضوح قابل مشاهده است» (عباس‌زاده و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۴۶).

و محیط‌های آلوده و متعفن جریان داشت و حیات انسانی، گستره‌ای از ویرانه‌ها و فضاهای فاقد معیارها و امکانات بهداشتی بود که درهم‌تنیدگی مکان‌های کثیف و تودرتو، تار و پود کالبد فرسوده و ازهم‌گسسته‌اش را شکل می‌داد.

سیاست دولت استرالیا در کاربست مکان‌هایی همچون زندان مانوس به‌عنوان هتروتوپیای محصور در آب، از یک‌سو رهایی از سیل مهاجران متقاضی پناهجویی در مرزهای جغرافیایی این کشور و از دیگر سو، واداشتن آنان به بازگشت به کشور مبدأ از طریق حبس و نگهداری آنان در فضایی دیستوپیایی و غیر قابل سکونت بود. پیشبرد چنین سیاستی، مستلزم تبدیل زندان مانوس به مردابی بازمانده از دامان اقیانوس و رهاگشته در قلب طبیعتی متروک و جدأفتاده از دنیای مدرن بود که دریچه‌باتلاقی‌اش رو به سوی تباهی گشوده می‌شد. زندان مانوس محیطی طولیله-گونه و اصطبل‌وار داشت که در فرایند دگرخوارگی^{۳۵} مکان‌ها و برهم‌کنش لجنزارها و علف‌های هرز رُسته در باتلاق‌ها و آمیختگی آبراهه‌های سرویس‌های بهداشتی و آشپزخانه‌ها و تونل‌های تاریک و نمناک مالمال از جمعیت مهاجران و آکنده از بوی عرق و تعفن و انباشتگی پسابه‌حمام‌ها و ادرار و مدفوع و پسماندهای انسانی در زیستگاهش و اندودگی ناگسستنی فضای آن از حشرات و پشه‌های ناقل مالاریا و جانوران رطوبت‌زیست، به دوزخی در ساعت صفر زندگی زندانیان بدل گشته بود و رنج بی‌وقفه حاصل از زیستن در این مرداب را تشدید می‌کرد.

کمپی که بوچانی در آن محبوس بود، فضایی مسموم و برآیند تلاقی تعفن حاصل از رطوبت زمین و دیوارهای نمناک و رایحه‌زنده و مشمئزکننده بدن‌های غرق در عرق زندانیان و پسماندهای انسانی و آبراهه‌های سرویس‌های بهداشتی و حمام‌های جاری در کنار چادرها و اتاق-ها بود که به جولانگاه حشرات و پشه‌های ناقل بیماری و بستر زایش لجن‌ها و خزها تبدیل شده بود. این فضای متعفن و دیستوپیایی در نگاره‌ای از رمان جلوه می‌کند که بوچانی در آن، زمین نمناک و رایحه‌مرداب‌گونه آن و آمیختگی‌اش با بوی تعفن‌انگیز دهان مهاجران و آبراهه‌های جاری در کنار خیمه‌ها و اندوده از پسماندهای انسانی و زمین غرق در ادرار و جلبک‌های رُسته در مدفوع و پسابه‌های آکنده از کف صابون و موی تراشیده بدن‌های پناهجویان را روایت می‌کند:

«از آنجا که سیمان کف اتاق کنده شده و گل آن نیز خیس و مرطوب است، بوی مرداب می‌دهد. بوی گل با رایحه‌مشمئزکننده دهان زندانیان آمیخته می‌شود. آمیزشی شیمیایی از دو

بوی متعفن، با بوی جوی آبی آمیخته می‌شود که چسبیده به اتاق است. فضا خفه‌کننده است. زیستن در میان زباله‌ها از زیستن در چنین مکانی بهتر است. با وجود این بوه‌ها، لشکری از پشه‌ها همواره اینجا حضور دارند. چند متر آن طرف، جای توالت‌ها است. اینجا به محیطی مرطوب و حاصلخیز برای رویش خزه تبدیل شده است. زمین اینجا غرق در ادرار است و تا قوزک پا بالا آمده است. آب متعفن، تمامی زمین‌های اطراف را فراگرفته و آن را به رُستگاه گیاهان مختلف بدل ساخته است» (بوچانی، ۱۳۹۹: ۱۹۱-۱۹۲). «زمین کف توالت‌ها سیمان فرسوده سوراخ و پر از چاله‌های کوچک و عمیق است که کف صابون در آن جمع شده است. آبراهه حمام‌ها یک جوی آب کثیف است که پسماند سایر حمام‌ها را نیز همراه خود آورده و به هم می‌آمیزد. گاهی اوقات، این آبراهه‌های کثیف به مکان انباشته شدن توده‌ای از موی تراشیده‌شده تبدیل می‌شوند» (همان: ۱۹۸).

برون‌داد نگرش راهبردی دولت استرالیا به زندان مانوس به‌عنوان مرداب محصور در اقیانوس و رهاشدگی کالبد آن در بستر تباهی و لامکان برجامانده از خلأ، کاربست آن در قالب دیستوپایی تعذیب و باتلاق رنج روانی پناهجوی زندانی در سوق دادن سرنوشت وی به اجبار زیستن در توده پسماند و تعفن و تن‌دادن به سوژه‌وارگی بی‌بهره از منزلت انسانی در جامعه منزوی در زیستگاه غیرقابل زیستن بود. از این رهیافت، در پس‌زمینه شکل‌گیری تجربه‌زیسته بوچانی در زندان مانوس، حقیقت درگیرسازی دیگری بیگانه در پروسه عذاب بی‌وقفه برآمده از زندگی پلیدشهری و استمرار روند تسلسلی زیست‌پادآرمانی نهفته است که بخشی از فرایند نهادینه‌سازی و تئوریزه-کردن ضرورت‌گریز از دیستوپای فرآوری‌شده به‌وسیله سردمداران یوتوپیا و ناگزیری بازگشت به سرزمین مبدأ در ناخودآگاه پناه‌جویان بود. پیامد چنین فرایندی، تباهی زیستی-بیولوژیکی و فرسایش روانی ناشی از حیات دیستوپایی در چرخه ناگسستگی خودخوارگی^{۳۶} مکان و زوال بی-وقفه فضای زندان در غرق‌شدگی در تعفن زنجیره‌وار بود که به نوبه خود، بخشی از پروسه شخصیت‌زدایی^{۳۷} و هیچ‌انگاری زندانی به‌عنوان دیگری خارج از مدار درون‌گروه^{۳۸} و فاقد شایستگی زیستن در فضای یوتوپیا بود.

36 . Autophagy

37 . Depersonalization

38 . In-group

۳.۶. انسانیت‌زدایی

طرح‌وارهٔ شناختی^{۳۹} رژیم‌های سلطه‌محور در نگرش به زندانی و فرد محبوس در دنیای برساختهٔ اندیشهٔ خودمحوری و خودبرترانگاری، مبتنی بر پندارهٔ دون‌انگاری و پست‌پنداری دیگری^{۴۰} در سلسله مراتب منزلت اجتماعی و بینش واگرایانه در بیگانه‌ستیزی نشأت‌گرفته از دوقطبی‌سازی مبتنی بر خود و دیگری است. چنین انگاره‌ای برآمده از بیگانه‌پنداری زندانی به‌عنوان غیرخودی رتبه‌بندی‌شده در مدار برون‌گروه^{۴۱} و انکار انسانیت و سلب خصایص ویژهٔ انسانی از وی در روند انسانیت‌زدایی و خوانش ایدئولوژیک از زندانی به‌مثابهٔ فرد فاقد شایستگی کرامت انسانی در ساختار منزلت و متعاقباً دونمایه‌انگاری وی به‌عنوان موجود پست‌تر و کمتر از انسان است. از این رویکرد، از یک‌سو، انسانیت‌زدایی بخشی از پروسهٔ بی‌خویشتن‌سازی زندانی در چرخهٔ هویت‌زدایی از سوژهٔ دون‌انگاری‌شده در فرایند انسانیت‌زدایی حیوانی- مکانیکی^{۴۲} و از دیگر سو، بسترسازی در جهت توجیه رنج و خشونت است که بر زندانیان تحمیل می‌شود و نگرستن و رفتار کردن با آنان به گونه‌ای که گویا آن‌ها فاقد توانمندی‌ها و شایستگی‌های ذهنی و احساسی هستند که یک انسان دارد.

پندارهٔ زندان‌بانان استرالیایی از مهاجران زندانی در جزیرهٔ مانوس، گره‌خورده به نگرش پیش- ساختهٔ برآمده از بیگانه‌هراسی و دیگرستیزی سیستماتیک و تلقی نژادگرایانه از پناه‌جویان به‌عنوان دیگری خارج از هرم اجتماعی جامعهٔ غرب بود. چنین نگرشی برآیند بیگانه‌ستیزی نهادینه‌شده در ناخودآگاه جمعی جامعهٔ اروپایی- آمریکایی در تعامل با دیگری شرقی و طرد و ایزوله‌سازی در مرحلهٔ بازتعریف وی به‌عنوان موجود رتبه‌بندی‌شده در تبار موجودات پست‌تر از انسان و فاقد شایستگی کرامت و روابط گرم انسانی بود. این فراروی در پست‌پنداری دیگری شرقی، به‌نوعی

39 . Cognitive Schema

40 . Another

41 . Out-group

۴۲. هَسَلَم معتقد است که «اگر انسانیت از دو وجه متمایز یعنی صفات ویژهٔ انسان و خصایص مربوط به ماهیت انسان تشکیل شده باشد، در نتیجه با انکار این دو وجه، دو نوع از انسانیت‌زدایی خواهیم داشت؛ ۱- انسانیت‌زدایی حیوانی (حیوان‌انگاری). ۲- انسانیت‌زدایی مکانیکی (ابزارانگاری یا شیء‌انگاری)» (Haslam, 2006: 259). «انکار خصوصیات و ویژگی‌های مختص به انسان باعث می‌شود که افراد مثلاً فاقد عقلانیت و منطق انگاشته شده و به حیوانات تشبیه گردند. این نوع از انسانیت‌زدایی، حیوان‌انگاری تلقی می‌شود» (Goff and Others, 2008: 302). «در انسانیت‌زدایی مکانیکی، خصوصیات مربوط به ماهیت انسان انکار می‌شود که در نتیجهٔ آن، انفعالی بودن، سطحی بودن، سردی و عدم پاسخ‌دهی هیجانی از ویژگی‌های بارز فرد انسانیت‌زدایی‌شده است» (Vaes, 2011: 783).

برون داد ستیز دیالکتیکی رسوب‌یافته در حافظه تاریخی انسان غربی و واگرایی اخلاقی در کنش اجتماعی و گرایش به دیگرستیزی به‌عنوان گریزگاه گره‌گشایی از عقده‌های نقش‌بسته و رسوخ-کرده در خاطره جمعی جامعه غربی است. از این رهیافت، تعصب^{۴۳} نهادینه‌شده در خاطره جمعی جامعه غربی به‌عنوان پس‌زمینه شناختی، پیش‌رانه ایدئولوژیک در دست‌یازیدن به انسانیت‌زدایی و کاتالیزور^{۴۴} تسریع‌کننده خشونت و رفتار غیرانسانی در کنش و تعامل با دیگری غیرخودی و هیچ-انگاری وی به‌عنوان بیگانه رتبه‌بندی‌شده در چارچوب برون‌گروه است.

اندام‌واره اداری زندان مانوس، مبتنی بر ابزارانگاری^{۴۵} زندانی در پروسه پسا‌هویت‌زدایی و انسانیت‌زدایی مکانیکی از سوژه محبوس به‌مثابه شیء‌واره فارغ از هویت انسانی و قالب‌بندی کالبد معنوی موجود شخصیت‌زدایی‌شده و بازتعریف نظام هویتی وی به‌عنوان موجودی مکانیکی و ساخت‌یافته از رموز اعداد و ارقام بود. در چنین فرایندی، هویت اصلی و نخستین زندانی زوده شده و از طریق کاربست اعداد و حروف در بازتعریف وی، به شخصیت‌زدایی از زندانی پرداخته شده و هویت وی در هزارتوی انسانیت‌زدایی به بیراهه تباهی و فراموشی سوق داده می‌شد. چنین شرایطی در نگاره‌ای از رمان نمود می‌یابد که بوچانی ابزارانگاری زندانیان و نامگذاری آنان با کاربرد رموز اعداد و ارقام را تصویرسازی کرده و روند بی‌خویشتن‌سازی زندانی انسانیت‌زدایی‌شده را به تصویر می‌کشد:

«چند نفر دیگر نیز سوار اتوبوس ویژه انتقال زندانیان شدند. اکنون شماره من را خواندند؛ ام‌ای جی ۴۵ (MEG45). باطمینان اما با اطمینان خاطر، بایستی به این شماره عادت کنم. از دیدگاه آنان، ما چیزی جز شماره و اعداد نیستیم. بایستی نام خودم را از یاد ببرم. اکنون با شنیدن این شماره، صدایی در گوشم طنین‌انداز می‌شود. سایر زندانیان نیز مانند من هستند (نامشان به شماره و عدد تغییر یافته است). من می‌توانم با این شماره لعنتی چه کار کنم؟! اکنون ناگزیرم که این شماره مزخرف را در هر جایی همراه خود داشته باشم. بدون توجه به اینکه من کیستم و چه فکر می‌کنم، آنان مرا با این شماره صدا می‌زنند» (بوچانی، ۱۳۹۹: ۱۲۶).

ره‌آورد طرح‌واره بیگانه‌هراسی و دیگرستیزی نقش‌بسته در ناخودآگاه جمعی جامعه غربی و

۴۳. «تعصب شدید، یکی از عوامل برانگیزنده مکانیسم انسانیت‌زدایی است» (پورافکاری، ۱۳۹۱: ج ۳۷۵/۱).

44. Catalyseur

۴۵. ابزارانگاری یا شیء‌انگاری اصطلاحی است که گیندر از آن برای تعبیر از نگرش ابزاری به انسان بهره می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۹۷: ۲۰۰).

شکل‌گیری پنداره دیگری شرقی بیگانه‌انگاری شده به‌عنوان پس‌زمینه برون‌نگری در نگرش به انسان شرقی، دون‌انگاری پناه‌جویان زندانی در مانوس به‌عنوان دیگری خارج از مدار درون‌گروه و ساخت‌یابی الگوی رفتاری بیگانه‌ستیزی در جامعه دوقطبی مبتنی بر خودی و غیرخودی و متعاقباً طبقه‌بندی انسان شرقی با انگ اجتماعی دیگربودگی به‌عنوان موجود پست‌تر از حیوان و فاقد شایستگی کرامت انسانی بود. برون‌داد چنین انگاره‌ای، انسانیت‌زدایی از مهاجران زندانی در فرایند شخصیت‌زدایی و بی‌خویش‌سازی و ابزارانگاری سوژه محبوس در روند هویت‌زدایی به‌مثابه شی‌ءواره فاقد احساس و توانمندی‌های ذهنی-عاطفی و بازتعریف ساختار هویتی دیگری ایزوله-شده و مطرود از روابط اجتماعی معنادار، با کاربست رمزواژگان و اعداد در پروسه انسانیت‌زدایی مکانیکی برآمده از نگرش ابزاری به زندانی به‌عنوان موجود بی‌بهره از خصایص متعلق به ماهیت انسان بود که در مرحله زدودن هویت و ساخت‌دهی بافتار جدید شخصیتی، به مسخ و گسستگی شخصیت^{۴۶} زندانی و ازخودبیگانگی^{۴۷} انجامید.

۴.۶. هژمونی سیستم کاپریارکال

نظام‌های مبتنی بر سلطه و قدرت که بن‌مایه و ساختار وجودی‌شان برآیند سیطره بر کالبد جامعه و نهادینه‌سازی تسلیم و تبعیت در ناخودآگاه جمعی است، چرخه بردگی جسمی-روحي را در ساختاری هرمی و زنجیره‌وار از طریق درونی‌سازی ظلم و عذاب سیستماتیک، بر پیکره اجتماعی تحمیل می‌کنند. چنین نظام‌هایی علاوه بر تحمیل ستم بر طبقات فرودست در هرم‌واره ساختار اجتماعی مبتنی بر طبقه‌گرایی، از طریق کاربست فضاهایی همچون زندان و درونی‌سازی فشار روانی و متعاقباً سوق دادن سوژه انسانیت‌زدایی شده به سوی تونل‌های رنج و عذاب برنامه‌ریزی-شده و بازتولید چرخه ستم و آسیب جسمی-روانی، به طرح‌ریزی استراتژی واداشتن زندانی به تسلیم و انقیاد پرداخته و از طریق تشدید و تسریع پروسه ناگسستگی فروپاشی روانی و پدیدارسازی بن‌بست‌های فکری و ایجاد هزارتوی ناخوانای ترس از آینده گره‌خورده به سراب فقدان و امر محال، گلوگاه عصیان را بر زندانی می‌بندند. از این رهیافت، خوانش معرفت‌شناختی^{۴۸} نظام‌های کاپریارکال از سلطه و قدرت، برآیند نگرش کارکردگرایانه به ماهیت سلطه و حاکمیت

46 . Dissociative Disorder

47 . Alienation

48 . Epistemology

به‌مثابه ابزار کنترل و به‌راه‌آوری و تسلیم و از دیگر سو، تخریب روانی به منظور القای مفهوم ضرورت همگرایی و هم‌نوایی با آسیاب‌واره پویا و بی‌وقفه هژمونی سیستم کایریارکال است. چرخه فرآوری رنج و شکنجه زندانی به‌مثابه اهرم فشار در تعامل با مهاجران محبوس در جزیره مانوس به‌عنوان طبقه‌ای خارج از ساختار اجتماعی و افزوده‌شده به طبقات زیرین هرم در جامعه طردشدگان تحت سیطره دولت استرالیا و تلقی خردگرایانه از بحران‌زایی روحی به‌عنوان پیش‌رانه انزوایگزینی و مکانیسم اصطکاک‌زایی در روابط بین فردی و درون‌گروهی زندانیان در راستای تخریب کلیشه‌های رفتاری ساخت‌یافته از روابط گرم اجتماعی در جریان پدیدارشدگی همگرایی برآمده از درد مشترک و ضرورت جایگزینی آن با واگرایی برساخته ستیز و ناسازواری، برون‌داد جهان‌بینی استراتژیک سیاستمداران استرالیایی در خوانش نظم کایریارکالی به‌عنوان کنش راهبردی پراگماتیکال^{۴۹} در کنترل پناه‌جویان و سوق دادن آنان به تسلیم و فرمانبرداری و واپاشی هم‌افزایی اندیشگانی-اجتماعی در متن زندان بود. از این رویکرد، سیاست دولت استرالیا در زندان مانوس، تعدیب و ستم تئوریزه‌شده و ناهویدا و در عین حال بی‌وقفه در کالبد ایدئولوژی رفتاری-کنشگری مبتنی بر بسط فشار و تنش از ستیغ هرم بر لایه‌های دون‌دست در راستای نهادینه‌سازی پنداره لزوم گردن گذاشتن به قوانین نانوشته کایریارکال و سرسپردن به سرنوشت محتوم گره‌خورده به بن‌بست یک‌سویه بازگشت به سرزمین مبدأ در نتیجه فروپاشی روحی و یا تبدیل شدن به شی‌واره از خودگسیخته در پروسه دگرگیزی به بت‌واره^{۵۰} ایزوله‌شده در نظام کایریارکال بود.

بینش راهبردی تئوریسین‌های امنیتی دولت استرالیا در پیشبرد استراتژی درونی‌سازی سلطه در فضای زندان و فزاینده‌گی نیروی کنترل، علاوه بر به‌بندکشیدن روحی زندانیان در قفس‌های فولادین یأس و ناامیدی و برخوردتندگی حاصل از پوچ‌گرایی و بی‌معنایی در بن‌بست زندان، مبتنی بر نفرت-پراکنی و بسترسازی در راستای گزینش و تکامل بن‌مایه‌های ستیز و دودستگی در کولونی

۴۹. «واژه پراگماتیسم در لغت به معنای عمل‌گرایی است. پراگماتیسم عبارت است از دیدگاهی که به غایت اشیاء، دستاورد، نتایج و واقعیات عملی توجه می‌کند. محوریت عمل، اساس پراگماتیسم را تشکیل می‌دهد. فلسفه پراگماتیسم تمام وجهه همت خویش را بر غایت متمرکز ساخته است و معیار ارزش همه چیز را در غایت و نتیجه می‌بیند. از دیگر سو، ردپای منفعت‌گرایی عملی در فلسفه پراگماتیسم بسیار برجسته است و منفعت در قلب این مکتب جای دارد» (رضاداد و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۸-۳۹).
 ۵۰. در دیدگاه کارل مارکس، از شی‌انگاری یا شی‌وارگی با عنوان بت‌وارگی تعبیر می‌شود. «شی‌انگاری یا شی‌وارگی بیانگر فرایند جایگزینی مناسبات میان انسان‌ها با مناسبات میان اشیاء است» (سجادی، ۱۴۰۰: ۱۰۳).

پناهجویان در چرخهٔ لجام‌گسیختگی عمل‌گرایی برآمده از سوق دادن زندانیان به تسلیم و گردن-نهادن به طرح‌وارهٔ سیاسی-امنیتی مقامات استرالیایی در خصوص واپاشی روانی منتهی به انقیاد و بازگشت به سرزمین مبدأ بود. چنین پنداره‌ای در بخشی از رمان بازنمایی می‌شود که بوچانی تلاش مسئولان زندان برای القای گُنش‌های حیوانی و روی‌برتابته از معیارهای اصیل انسانی و نهادینه‌سازی خشونت و نفرت میان مهاجران و سوق دادن آنان به انزواگرینی و درهم‌شکستگی روحی و گریزناپذیر بودن مسیر دوزخ‌گونهٔ بازگشت به کشور مبدأ را تصویرسازی می‌کند:

«فضای زندان بر پایهٔ اصول و معیارهایی بنیان نهاده شده است که هدف از آن، ایجاد تنش و دشمنی میان زندانیان است. در وجود هر زندانی، گونه‌ای از کینه و نفرت نهفته است. درون زندان، نفرت باعث انزوای بیشتر زندانیان می‌شود» (بوچانی، ۱۳۹۹: ۱۹۷). «این هدف سیستم کایرپارکال زندان است که زندانیان را چنان نسبت به یکدیگر بی‌اعتماد و بدگمان سازد که آنان هرچه بیشتر احساس تنهایی و گوشه‌گیری کنند» (همان: ۱۵۵). «سنگینی و دشواری نفرت چنان زیاد است که زندانی، ناگهان و در شبی تاریک درهم می‌شکند و فرومی‌ریزد و دست از مقاومت و خصومت می‌کشد و می‌پذیرد که او را به سرزمینش بازگردانند. وی بدین‌گونه خود را تسلیم سیستمی می‌کند که عامل فرآوری و گسترش دشمنی و نفرت است. این هدف اصلی سایه‌افکننده بر زندان یعنی سیستم کایرپارکال است که عبارت است از بازگرداندن پناهجوی زندانی به آن کشوری که از آنجا آمده است. زندان برای تولید دشمنی و نفرت تأسیس شده است. سیستم کایرپارکال زندان به شدت بر تحمیل رفتارهای غیرانسانی و کثیف و مضمغ‌کننده بر زندانیان پافشاری می‌کند» (همان: ۱۹۷).

فراسوی انگارهٔ سیاستمداران استرالیایی از فرایندگی تنش و فشار روانی و زایش ترومای روحی در زندان مانوس، گره‌خورده به پس‌زمینهٔ شناختی از رویکرد خودگسترش‌دهندگی^{۵۱} پناهجویان و جوامع مهاجر در سرزمین مقصد و متعاقباً ضرورت واکنش همگن نسبت به گُنش برآمده از ارادهٔ برگشت‌ناپذیری مسیر مهاجرت در ناخودآگاه جمعی زندانیان مهاجر بود. پیامد چنین انگاره‌ای، اصطکاک‌زایی و درونی‌سازی تنش در ژرفای روابط اجتماعی در زندان و ایجاد گُسل عاطفی^{۵۲} به‌عنوان مکانیسم بحران‌زایی در راستای اعتمادزدایی از دیگری مهاجر و مضاعف-

51 . Self-expansion

52 . Emotional fault

سازی حبسِ ناشی از افسردگی و انزواگزینی در پروسهٔ تئوریزه شدن مانیفست نظام کایرکارال در نگرش به زندان به‌مثابهٔ ابزار دگرگویی زندانی به شی‌ءوارهٔ بی‌خویشتن و گسسته از کالبد جامعهٔ زندانیان و سوق دادن سرنوشت وی به گریزناپذیری تسلیم و ذوب‌شدگی در جریان سیال چرخهٔ پویای سیستم کایرکارال و بازگشت به سرزمین مبدأ بود. از دیگر سو، برآیند چنین پنداره‌ای در بینش ایدئولوژیک تئوریسین‌های استرالیایی، نهادینه‌سازی کنش‌های حیوانی و رسوخ و تعمیق تضادگرایی دیالکتیکی مبتنی بر ترجیح ارضای نیازهای شخصی در تقابل با منافع جمعی و اشاعهٔ خشونت جمعی به‌عنوان ابزار دگرخوارگی برآمده از آسیب‌زایی گروهی از یک‌سو و خودخوارگی ناشی از زوال روحی در نتیجهٔ عاملیت در ایجاد بحران جسمی- روانی در کولونی همدرد پناه‌جویان و متعاقباً گسستگی، محرومیت و طردشدگی از روابط گرم اجتماعی بود.

۵.۶. خودکشی

ساعت زندان، گردابه‌ای است که عقربه‌های آن در جهت عکس دوران می‌یابد و سیاه‌چالهٔ هزارتویی از تفسیرناپذیری عدم و بی‌معنایی معنادار در هستی فاقد معناست که روند زوال خودآگاهی^{۵۳} منتهی به منطق سازواری در آن، آسیاب توقف‌ناپذیری است که چرخهٔ وجود را به سوی اضمحلالی تدریجی و ناگسستگی سوق می‌دهد که در جریان آن، بی‌خویشتنی^{۵۴} و ناامیدی مطلق، رنگی از سیاهی و تاریکی محض بر دریچهٔ رو به رهیدن می‌گستراند. از دیگر سو، تسلسل باطل زندان در آمیختگی با ایستایی جهنم‌گونهٔ زمان، پدیدآورندهٔ گونه‌ای از نشخوار فکری^{۵۵} است که تسریع‌کنندهٔ فرایند پوچ‌گرایی و بی‌معنایی است که با فزاینده‌تری روند ناامیدی و افسردگی^{۵۶}، به فرآوری ذهن خودکشی‌گرا^{۵۷} می‌انجامد و در جریان برهم‌کنشی خود از خودبیگانه و چهاردیواری

53 . Self-consciousness

54 . Alienation

۵۵. «نشخوار فکری به‌عنوان افکار تکراری و بازگشتی نسبت به خلق منفی یا رویدادهای زندگی تعریف شده است. مفهوم نشخوار فکری به سبک زندگی اشاره می‌کند که تمایل به تکرار دارد. نشخوار فکری به‌عنوان افکاری مقاوم و عودکننده تعریف می‌شود که پیرامون یک موضوع معمول دور می‌زند و به طریق غیرارادی وارد آگاهی می‌شود و توجه را از موضوعات مورد نظر و اهداف فعلی منحرف می‌سازد. نظریهٔ پیشرفت هدف، نشخوار فکری را به‌عنوان نوعی پاسخ نسبت به شکست در پیشرفت دلخواه به سوی هدف مطرح ساخته است» (معنوی‌پور و شاه‌حسینی، ۱۳۹۴: ۹).

۵۶. «احساس یأس و ناامیدی و درماندگی یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در اقدام به خودکشی است» (کیانی چلمردی و دیگران، ۱۳۹۹: ۹۴). همچنین، «میل به خودکشی با افسردگی شدید رابطهٔ تنگاتنگ دارد» (برنز، ۱۳۸۹: ۳۸۳-۳۸۷).

57 . Suicidal mind

برساخته از کابوس زندان و در تنیدگی تودرتوی ناشی از کشمکش بودن و نبودن، به بُن‌بست فکری خودزدایی^{۵۸} منتهی می‌شود. از این رهیافت، خط سیر تکامل افسردگی و انزواگزینی در تلاقی با یأس برآمده از درهم‌شکستگی رؤیای دستیابی به ایده‌آل متجلی در گریز و رهایی از قفس‌واره فولادین زندان، در جریان طی کردن روند صعودی آمیخته با عوامل زیستی- محیطی و فشار روانی ناشی از تنش‌ها و تعارض‌ها، در تونل هزارتوی خودآزاری و خودشکنجه‌گری توأم با خودتفتیشی و خودپرسی‌های بی‌وقفه در دالان حل‌ناشدگی‌ها و چرایی‌های بی‌پاسخ، به نگرش مبتنی بر ترجیح نیستی بر هستی و دست‌یازیدن به خودکشی به‌عنوان ابزار خودرہانیدگی از تعارض و درد روانی^{۵۹} منتهی می‌شود.

روایت بی‌وقفه زنجیره ناگسستگی تراژدی زندان و خزیدن هیولای حبس‌گریزناپذیر در کُنج ناخودآگاه زندانیان و ایجاد دغدغه خاطر جنون‌آور در مجهول‌ماندن چرایی محصور بودن در مانوس و فرازآمدن از رؤیای آرمان‌شهر به باتلاق زندان، پس‌زمینه نهان سرخوردگی و برخودتنیدگی در پستوی ویرانه‌های خویشتن‌بی‌خویشتن و ایزوله‌شدگی در تاریک‌خانه تباهی و قهقرای بی‌ارادگی در تغییر مجرای سرنوشت محتوم بود. چنین شرایطی، گره‌خورده به نگاهی همیشه خیره به افقی گمگشته در تیرگی کرانه‌های مه‌گرفته در لابه‌لای خورشید به‌کسوف‌نشسته آزادی و رهایی به‌عنوان امر محال و متعاقباً پدیدارشدگی احساس یأس و افسردگی در پی تحلیل-های ذهنی ناگسستگی از بطلان تسلسلی وضعیت موجود و تبدیل شدن آن به نشخوار فکری حلقه‌زده بر تار و پود کالبد روانی زندانیان و سرانجام، گرفتارآمدن در بُن‌بست روحی معمای چرایی به‌گل‌نشستگی کشتی رؤیای دوردست در مرداب ایستای تباهی بود. برون‌داد چنین بحرانی، سکنی گزیدن بر لبه پرتگاهی برساخته از کابوس‌واره مرگان‌اندیشی در گلاویزی بی‌وقفه با وسواس قهری خودآزاری مازوخیستی^{۶۰} و متعاقباً دست‌یازیدن به خودکشی به‌عنوان یگانه مسیر برون‌رفت از عدمیت لحظه اکنون با پناه بردن به توجیه برآمده از ترجیح عدم بر وجود در جبران رؤیای معدوم و بربادرفته در لابه‌لای لاشه زورق متلاشی‌شده در تلاطم امواج سراب‌واره فرینده سرزمین رؤیاها بود.

۵۸. استفاده از این اصطلاح برای پرهیز از تکرار واژه خودکشی است. منظور از خودزدا/بی، زدودن و از میان بردن خود یا همان خودکشی است.

۵۹. «درد روانی و ناآمیدی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار در اقدام به خودکشی است» (عباس‌پور و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۱۵).

60. Masochistic self-harm

گره خوردن سرنوشت پناهجویان زندانی در جزیره مانوس به حتمیت محبوس ماندن در میان دیوارها و فنس‌ها و ناامیدی مطلق از امکان تحقق رؤیای دستیابی به آرمان‌شهر دنیای غرب و زیستن در آن، سرخوردگی و افسردگی و به تبع آن، اقدام کردن به خودکشی و خودزدایی به‌عنوان آخرین گریزگاه در گریز از بحران روحی و درد روانی ناشی از واماندگی در تونل هزارتوی تعارض اجتناب - اجتناب^{۶۱} را در پی داشت. این درد روانی و بحران خودکشی برآمده از آن، در بخشی از رمان پدیدار می‌شود که بوچانی، خودکشی یکی از پناهجویان را در پی یأس و ناامیدی و بُن‌بست فکری و افسردگی محض، درون توالت‌های زندان به تصویر می‌کشد:

«این مکان می‌تواند به پناهگاهی برای آن افرادی تبدیل شود که تلاش‌های روحی روزانه‌شان و غوغا و هیاهوی تمامی بخش‌های دیگر زندان را در اینجا کنار می‌گذارند. در نهایت، در هنگام غروب یا در تاریکی نیمه‌شب، فردی از پناهجویان زندانی، یکی از تیغ‌ها را برمی‌دارد و مناسب‌ترین توالت را انتخاب می‌کند و در آنجا پس از چند دقیقه، خونی گرم بر روی زمین سیمانی جاری می‌شود. توالت‌ها مکانی برای فریادکشیدن هستند، یا اینکه همچون اتاق مرگ‌اند؛ مرگ آن جوانانی که امیدشان را از دست داده‌اند. مرگی در نتیجه یک یأس و ناامیدی مطلق. اینجا مکان آمیزش ترس و ناامیدی و فوران کردن عمیق‌ترین نگرانی‌ها است» (بوچانی، ۱۳۹۹: ۲۰۳).

برون‌داد ناامیدی و درهم‌شکستگی روحی نشأت‌گرفته از غرق‌گشتن آرمان‌شهر رؤیایی در دیستوپای مرداب زندان و تغییر مسیر عقربه قطب‌نمای سعادت‌مندی به سوی باتلاق شقاوت و تیره‌بختی، افسردگی و دل‌مردگی آمیخته با نشخوار فکری خودکشی به‌عنوان اپیدمی شیوع‌یافته در زندان و پاتوژن^{۶۲} بیماری‌زای گرایش به خودتخریب‌گری^{۶۳} در رهایی از تعارض روانی و بحران روحی در ساعت صفر زندان بود. از این رهیافت، چیرگی ذهن خودکشی‌گرا بر ناخودآگاه جمعی پناهجویان محبوس در مانوس، ریشه در نوسان روحی برآمده از پوچ‌گرایی آمیخته با مرگ‌هراسی از یک‌سو و مرگ‌اندیشی بنیان‌نهادده بر فلسفه خودرهانیدگی از افسردگی و فرسودگی روانی ناشی از بی‌پاسخ ماندن معمای لفافه‌گونه مدت‌زمان ایستایی در ویران‌شهر و مه‌گرفتگی و سراب-

۶۱. از یک سو، اجتناب از پذیرش واقعیت موجود در اجبار به تن‌دادن به ادامه زندگی در زندان مانوس و تحمل بحران‌های جسمی- روانی و زیستی برآمده از آن و از دیگر سو، اجتناب از بازگشت به سرزمین مبدأ و پذیرش ناکامی در دستیابی به یوتوپای مقصود.

۶۲. پاتوژن یا بیماری‌زا آرگانسمی است که باعث بیماری می‌شود.

63 . Self-destruction

وارگی آفق برون‌رفت از آن به سوی آرمان‌شهر، از سوی دیگر بود که ره‌آورد گره‌خوردگی لحظه‌اکنون به معدوم بودن رؤیای مطلوب و تفسیرناپذیری آینده‌گمگشته در کرانه‌ناپیدای فرضیه‌های گونه‌گون مبتنی بر احتمال گشایش روزنه‌ای رو به فراسوی رهایی و دستیابی به مدینه‌فاضله نهفته در ماورای ناکجاآباد بود. از نگاهی دیگر، خودزُدایی، گریزگاه رهایی از یکنواختی و روزمرگی ملالت‌آوری بود که در چرخه‌های ناگسستگی، بر تار و پود روان پناهجوی زندانی چنگ می‌زد و با واکاوی در لایه‌های التیام‌نیافته زخم‌های روحی آمیخته با بحران‌های چرکین عصبی، سرنوشت وی را به سوی تقلایی جنون‌آمیز در باتلاق بی‌معنایی سوق می‌داد که راه برون‌رفت از آن، مختوم به بُن‌بست پریشان‌گونگی بطلان مفهوم هستی و انزجار نهادینه‌شده در ناخودآگاه نسبت به بن‌مایه‌های وجود بود.

۷. نتیجه پژوهش

رمان هیچ دوستی جز کوهستان تصویرگر واقعیت دردناک زندگی پناهجویانی است که سرنوشتشان در جستجوی آرمان‌شهر و سرزمین رؤیاها به محبوس گشتن در ویران‌شهری محصور در تباهی و سرگستگی و زندانی برساخته از رنج روانی بی‌وقفه می‌انجامد و نگاهی رئالیستی و همه‌سونگر به بحران مهاجرت از لابه‌لای لایه‌های نهان و مسکوت آن، فراروی مخاطب قرار می‌دهد. از این رویکرد:

تبعید و زندانی کردن پناهجویان در محیط هتروتوپیایی جزیره مانوس، برآیند سیاست مهاجرت‌ستیزی دولت استرالیا و طرد دیگری بیگانه به خارج از مرزهای جغرافیایی این سرزمین به‌عنوان عامل بازدارنده از تراکم جوامع دیاسپورایی و مهاجر در سواحل این کشور و فرافکنی بحران مهاجرت به سرزمین‌های دوردست به‌مثابه دیگر مکان خارج از مدار جغرافیایی یوتوپیایی مقصد بود. بدل گشتن فضای زندان مانوس به دیستوپیایی ساخت‌یافته از توده‌تعفن، ره‌آورد استراتژی سیاستمداران استرالیایی در نگرش به زندان به‌عنوان سازواره ایجاد چرخه‌تسلطی رنج و عذاب روانی در جریان بازتعریف آن در قالب پادآرمان‌شهر سربرآورده از مرداب‌وارگی زیستگاه مدفون در پسماند به‌مثابه بخشی از فرایند تهی‌سازی پناهجوی زندانی از کرامت انسانی و اجبار به گردن نهادن به سوژه‌وارگی فاقد احترام اجتماعی به‌عنوان دیگری رتبه‌بندی‌شده در مدار برون‌گروه بود. برون‌داد دیگرتیزی و بیگانه‌هراسی نهادینه‌شده در خاطره جمعی جامعه غربی در نگرش به

انسان شرقی در فرایند دوقطبی‌سازی هویتی مبتنی بر خود و دیگری، دون‌انگاری و پست‌پنداری پناهجوی زندانی به‌مثابه دیگری بیگانه و موجود پست و متعاقباً انسانیت‌زدایی از وی در فرایند بی‌خویش‌سازی و شخصیت‌زدایی و ابزارانگاری سوژه زندانی به‌عنوان شیء‌واره بی‌بهره از ویژگی‌های تمایزبخش متعلق به ماهیت انسان بود که در روند انسانیت‌زدایی مکانیکی در مرحله بازنگری هویتی مبتنی بر کلیشه تعصب نسبت به شخصیت پناهجوی شرقی، به گسستگی شخصیت و ازخودبیگانگی انجامید.

ره‌آورد استراتژی مسئولان استرالیایی زندان مانوس در تئوریزه کردن بن‌مایه‌های سیستم کایرکارکال مبنی بر نهادینه‌سازی رنج هرمی و عذاب سیستماتیک در لایه‌های زیرین ساختار اجتماعی، پیشبرد خط‌مشی فزاینده فشار روانی و سوق دادن پناهجویان زندانی به سوی سرآشویی انحطاط روحی از طریق کاربرد تکنیک ایجاد تنش، تعارض و تخریب روانی به‌عنوان ابزار واپاشی همگرایی و درونی‌سازی روابط اجتماعی بر اساس گسستگی و فردگرایی و به تبع آن، روند صعودی افسردگی و بی‌خویش‌تندی و برخوردتنیدگی و بدل گشتن به موجودی ازخودبیگانه و گرفتارآمدن در گریزناپذیری تسلیم و تبعیت از نظام کایرکارکال و بازگشت به سرزمین مبدأ بود. انگاره دست‌یازیدن پناهجویان زندانی به خودتخریب‌گری و خودزدایی، برآمده از ذهن خودکشی‌گرای مبتلا به نشخوار فکری مازوخیستی در فرایند تبدیل ناپویایی فرسایشی زمان به دل‌مردگی آمیخته با ناامیدی از مجرای برون‌رفت از قفس‌واره حبس و تبعید و نیز افسردگی نشأت‌گرفته از ناپدید شدن آرمان‌شهر رؤیایی در مرداب مه‌گرفته دیستوپای زندان و ناپدیداری کرانه ایستایی ناگسستگی در مانوس در پی مسدود ماندن روزنه منتهی به رهیدگی و غرق شدن در ورطه بی‌معنایی و پوچ‌گرایی و به تبع آن، انزواگرایی و ازخودبیگانگی و درونی‌شدگی نفرت نسبت به مفهوم هستی و وجود و گرفتارآمدن در دام خودپرسش‌گری و خودتفتیش‌گری‌های بی‌وقفه و خودخوارگی برآمده از نشخوار ذهنی و در نتیجه، پناه بردن به خودکشی به‌عنوان گلوگاه‌هایی از تعارض و درد روانی و ترجیح عدم بر وجود در جدال دیالکتیکی بودن و نبودن بود.

منابع

- آذر، ماهیار و دیگران. (۱۳۸۵). خودکشی. تهران: انتشارات ارجمند.
- باچر، جیمز و دیگران. (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی روانی. ترجمه یحیی سیدمحمدی. چاپ دوم.

- تهران: انتشارات ارسباران.
- بُرنز، دیوید. (۱۳۸۹). *روان‌شناسی افسردگی*. ترجمه مهدی قراچه‌داغی. چاپ بیست و یکم. تهران: انتشارات دایره.
  - بوچانی، بهروز. (۱۳۹۹). *هیچ دوستی جز کوهستان*. ترجمه هاشم احمدزاده. تهران: انتشارات رونیکا.
  - پورافکاری، نصرت‌اله. (۱۳۹۱). *فرهنگ جامع روان‌شناسی روان‌پزشکی و زمینه‌های وابسته*. چاپ هشتم. تهران: انتشارات فرهنگ معاصر.
  - رضاداد، فاطمه و دیگران. (۱۴۰۱). «تأثیر پراگماتیسم بر مطالعات تفسیری معاصر». *جستارهایی در فلسفه و کلام*. سال ۵۴. شماره ۱. پیاپی ۱۰۸. صفحات ۳۵-۵۸.
  - روزنهان، دیوید و سلیگمن، مارتین. (۱۳۹۱). *روان‌شناسی نابهنجاری (آسیب‌شناسی روانی)*. ترجمه یحیی سیدمحمدی. تهران: انتشارات ارسباران.
  - روویون، فردریک. (۱۳۸۵). *آرمان‌شهر در تاریخ اندیشه غرب*. ترجمه عباس باقری. تهران: نشر نی.
  - ساراسون، ایرون و ساراسون، باربارا. (۱۳۸۱). *روان‌شناسی مرضی*. ترجمه بهمن نجاریان و دیگران. تهران: انتشارات رشد.
  - سجادی، یاسمین. (۱۴۰۰). «مطالعه تطبیقی پوچی و شی‌وارگی در دو رمان بیگانه اثر آلبر کامو و بوف کور اثر صادق هدایت». *پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*. دوره ۹. شماره ۲. صفحات ۸۸-۱۱۲.
  - سلطانی، فاطمه و خدادادی، نگار. (۱۴۰۱). «بررسی مؤلفه‌های پلیدشهری در داستان‌های مدرن مندنی‌پور». *پژوهشنامه مکتب‌های ادبی*. دوره ۶. شماره ۱۸. صفحات ۲۶-۵۲.
  - سلیمی، علی و داوری، محمد. (۱۳۹۱). *جامعه‌شناسی کجروی*. چاپ پنجم. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
  - شولتز، کریستین. (۱۳۹۲). *روح مکان؛ به سوی پدیدارشناختی معماری*. ترجمه محمدرضا شیرازی. تهران: انتشارات رخداد نو.
  - عباس‌پور، ذبیح‌اله و دیگران. (۱۳۹۹). «شناسایی عوامل اقدام به خودکشی در شهرستان ایذه و مسجدسلیمان». *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*. دوره ۹. شماره ۱. صفحات ۲۱۵-۲۳۳.

- عباس‌زاده، محمد و دیگران. (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و انومی اجتماعی». *مطالعات و تحقیقات اجتماعی*. دوره ۱. شماره ۱. صفحات ۱۴۵-۱۷۲.
- غلامی، ساهره. (۱۳۹۲). «بررسی سینمای هتروتوپایی با رویکردی به مفهوم گفتمان قدرت فوکو». *فصلنامهٔ کیمیای هنر*. سال دوم. شماره ۸. صفحات ۴۵-۵۸.
- فوکو، میشل. (۱۳۹۶). *مانه و ابژهٔ نقاشی*. ترجمهٔ آرزو مختاریان. تهران: انتشارات شوندا.
- کریمی، فاطمه و طاهری، محمدی. (۱۳۹۹). «بررسی تطبیقی اندیشه‌های آرمان‌شهری در اشعار نیما یوشیج و والت ویتمن». *پژوهش ادبیات معاصر جهان*. دوره ۲۳. شماره ۲. صفحات ۵۱۴-۵۳۹.
- کیانی چلمردی و دیگران. (۱۳۹۹). «بررسی ساختاری الگوی سه‌مرحله‌ای خودکشی (نأملیدی، درد، افسردگی، نیازهای بین‌فردی، ظرفیت اکتسابی خودکشی و اقدام به خودکشی) در دانشجویان». *فصلنامهٔ پژوهش‌های مشاوره*. جلد ۱۹. شماره ۷۶. صفحات ۹۲-۱۱۷.
- گلدِر، مایکل و دیگران. (۱۳۸۵). *درسنامهٔ مختصر روان‌پزشکی آکسفورد*. ترجمهٔ نصرت‌اله پورافکاری. تهران: انتشارات آینده‌سازان.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۷). *ساخت جامعه*. ترجمهٔ اکبر احمدی. تهران: انتشارات علم.
- معنوی‌پور، داود و شاه‌حسینی، آرزو. (۱۳۹۴). «بررسی شاخص‌های روان‌سنجی مقیاس نشخوار فکری- تأمل». *فصلنامهٔ شفای خاتم*. دوره ۴. شماره ۱. صفحات ۷-۱۶.
- میرصادقی، جمال و میرصادقی، میمنت. (۱۳۷۷). *واژه‌نامهٔ هنر داستان‌نویسی*. تهران: انتشارات کتاب مهناز.
- میری‌اصل، کلثوم. (۱۴۰۲). «صادق چوبک و فضاهای هتروتوپیک با تأکید بر هویت و جنسیت زنانه». *مطالعات بین‌رشته‌ای ادبیات، هنر و علوم انسانی*. سال سوم. شماره ۱. صفحات ۱۳۷-۱۶۲.
- Astourian, Stephan. (2005). *State, Homeland and Diaspora; The American and Azerbaijan Case*. Edited by Touraj Atabaki and Sanjyot Mehendale. London & New York: Routledge.
- Beckett, Angharad & Others. (2016). "Foucault, Social Movements and Heterotopic Horizons; Rupturing the Other of Things". *Social Movement*

Studies. 16(2). PP 169-181.

- Fiske, Susan. (2002). "A Model of (Often Mixed) Stereotype Content; Competence and Warmth Respectively Follow From Perceived Status and Competition". *Journal of Personality and Social Psychology*. 82(6). 878-902.
- Flood, Seager. (1968). "A Retrospective Examination of Psychiatric Case Records of Patients who Subsequently Commit Suicide". *British Journal of Psychiatry*. 114(509). PP 443-450.
- Goff, Philip & Others. (2008). "Not Yet Human; Implicit Knowledge, Historical Dehumanization and Contemporary Consequences". *Journal of Personality and Social Psychology*. 94(2). 292-306.
- Cuddy, Amy. (2007). "Aid in the Aftermath of Hurricane Katrina; Inferences of Secondary Emotions and Intergroup Helping". *Group Processes & Intergroup Relations*. 10(1). 107-118.
- Harris, Lasana & Fiske, Susan. (2006). "Dehumanizing the lowest of the low; Neuroimaging response to extreme out-group". *Psychological Science*. 17(10). 847-853.
- Harris, Lasana & Fiske, Susan. (2011). "Dehumanized perception; A Psychological Means to Facilitate Atrocities, Torture and Genocide". *Journal of Psychology*. Vol. 219. 175-181.
- Haslam, Nick & Loughnan, Steve. (2014). "Dehumanization and Infra-humanization". *Annual Review of Psychology*. 65(1). 399-423.
- Haslam, Nick. (2006). "Dehumanization; an integrative review". *Journal of Personality and Social Psychology*. 10(3). 252-264.
- Johnson, Peter. (2006). "Unravelling Foucault's Different Spaces". *History of Human Sciences*. 19(4). PP 75-90.
- Kelamn, Herbert. (1973). "Violence without Moral Restraint; Reflections on the Dehumanization of Victims and Victimizer". *Journal of Social Issues*. 29(4). 23-61.
- Pui-lan, Kwok. (2009). "Elisabeth Schüssler Fiorenza and Postcolonial Studies". *Journal of Feminist Studies in Religion*. 25(1). 191-197.
- Reed-Bouley, Jennifer. (2012). "Antiracist Theological Education as a Site of Struggle for Justice". *Journal of Feminist Studies in Religion*. Vol 28. 178-189.
- Schüssler Fiorenza, Elisabeth. (2009). "Introduction: Exploring the Intersections of Race, Gender, Status and Ethnicity in Early Christian

Studies". *Prejudice and Christian beginnings: investigating race, gender, and ethnicity in early Christian studies*. Minneapolis: Fortress Press. PP 1-22.

- Teraudkalns, Valdis. (2003). "Construction of Masculinities in Contemporary Christianity". *Religion and political change in Europe*. pp. 223–232.
- Vaes, Jeroen. (2011). "Are sexualized woman complete human being? Why men and woman dehumanize sexually objectified woman". *European Review of Social Psychology*. Vol. 41. PP 774-785.
- Varadarajan, Latha. (2010). *The Domestic Abroad*. New York: Oxford University Press.

